

บทที่ 3

การสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือในนวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์

ภาพลักษณ์เป็นความรู้สึกที่ประทับใจของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นสิ่งที่ มิได้เกิดขึ้นอย่างลอย ๆ แต่ถูกสร้างขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ และมีความสัมพันธ์กับสังคม บทนี้จะกล่าวถึงการสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือในนวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์ เพื่อความเข้าใจแนวคิดดังกล่าวอย่างถ่องแท้ จึงขอแยกกล่าวเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

3.1 ประวัติของ อ.ไชยวรศิลป์

3.2 สังเขปนวนิยาย ของ อ.ไชยวรศิลป์ ที่ใช้ในการศึกษา

3.3 ทฤษฎีการสร้างภาพลักษณ์

3.4 การสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือในนวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์

3.1 ประวัติของ อ.ไชยวรศิลป์

อ.ไชยวรศิลป์ เป็นนามปากกาของ อำพัน ไชยวรศิลป์ เกิดเมื่อ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2461 บุตรีเพียงคนเดียวของนายดาบตำรวจ พรหมมินทร์ และนางต่วนคำ หลังจากได้ย้ายตามบิดาไปตามจังหวัดต่างๆก็ได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนคาราวีทยาลัย ซึ่งยุคนั้นเป็นโรงเรียนประจำ บ้านของ อ.ไชยวรศิลป์ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของ ศาลาอำพัน ไชยวรศิลป์อยู่ที่อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ ชีวิตในวัยเด็กเธออยู่กับยายผู้อบรมให้รู้จักการดำเนินชีวิตตามครรลองของพุทธศาสนิกชนที่ดี ผ่านเรื่องเล่าที่แฝงคติธรรมของชาวล้านนา ผสานกับการเป็นนักอ่านและนักถ่ายทอดของบิดา ต่างมีส่วนหล่อหลอม เด็กหญิงอำพัน ไชยวรศิลป์ ให้กลายเป็่นนักเขียนที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งในเวลาต่อมา

อ.ไชยวรศิลป์เริ่มเขียนหนังสือครั้งแรกเมื่ออายุได้ 15 ปี (อาจิณ จันทรมพร, 2537: 387) งานชิ้นนั้นเป็นเรื่องสั้นชื่อ หนทางรัก ลงพิมพ์ในเดลิเมล์วันจันทร์ หลังจากผลงานชิ้นแรก เธอก็มีงานลงพิมพ์อย่างต่อเนื่องในประชาชาติ ไทยใหม่ ประชาธิปไตย และประมวลยุทธ ต่อมาได้เขียนเรื่องยาวเรื่องแรกคือ เกิดเป็นคน งานเขียนดังกล่าวนับเป็นก้าวสำคัญที่จะพัฒนาไปสู่การเขียน นวนิยายอีกหลายเรื่องที่มีลักษณะโดดเด่นและสร้างชื่อเสียงให้เธอ งานในช่วงแรกมักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความรักต่อมาได้มีจุดหักเหในการเปลี่ยนแนวการเขียนจาก รักหวาน ไปเป็นเรื่องสะทอนแถมของชีวิต เนื่องจากได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลต่าง ๆ ตลอดจนได้ศึกษาผลงานของนักเขียนทั้งไทยและต่างประเทศ (กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, 2520: 246) งานเขียนในระยะนี้ได้ลงพิมพ์

ในสยามสมัย ชาวเหนือ และไทยลานนา พ.ศ. 2490 เป็นช่วงเวลาที่ อ.ไชยวรศิลป์ มีผลงานตีพิมพ์พอสมควร แต่ก็ยังมีได้ยี่ดออาชีพเป็นนักเขียน ปีเดียวกันนี้เองที่ ส.ธรรมยศนักเขียนและนักวิจารณ์ที่มีชื่อเสียงในยุคนั้น ได้เดินทางมาพบ อ.ไชยวรศิลป์ที่เชียงใหม่ และได้กล่าวว่า “ได้พบเพชรที่ยังไม่ได้เจียรระโน ผมจะขอเจียรระโนเอง” (อ. ไชยวรศิลป์ กับผลงานสร้างสรรค์บนบรรณพิภพ, 2434: 8) ส.ธรรมยศ หรือแสน ธรรมยศเป็นบุคคลที่ อ.ไชยวรศิลป์ เคารพยกย่องเป็นอย่างมาก เขาได้มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้พลิกผันชีวิตมาเป็นนักเขียนอาชีพ ด้วยการสั่งสอนและให้กำลังใจทางจดหมาย

อ.ไชยวรศิลป์ได้เริ่มเป็นนักเขียนอาชีพ เมื่อ พ.ศ. 2493 โดยเน้นนวนิยายเป็นหลัก อาทิ ถิ่นเขียนเรื่องนี้เพื่อเธอ และแม่สายสะอื่น ลงในสยามสมัย ปีที่อ.ไชยวรศิลป์ประสบความสำเร็จสูงสุดในชีวิตนักเขียน คือ พ.ศ. 2495 ซึ่งเป็นปีเดียวกันกับการจากไปของส.ธรรมยศ ที่เธอเคารพยิ่ง อ.ไชยวรศิลป์ยังคงสร้างสรรค์ผลงานโดยมีผู้อ่านติดตามอย่างต่อเนื่องจนถึงปี พ.ศ. 2510 เรื่องยาวที่พิมพ์รวมเล่มเป็นครั้งแรก ชื่อ ถิ่นเขียนเรื่องนี้เพื่อเธอ (ประกาศ วัชรภรณ์, 2506: 469) ผลงานของอ.ไชยวรศิลป์ที่เป็นเรื่องยาวมีประมาณ 40 เรื่อง และเรื่องสั้นอีกกว่า 300 เรื่อง (อ.ไชยวรศิลป์ กับผลงานสร้างสรรค์บนบรรณพิภพ, 2534: 8) ผลงานส่วนหนึ่งได้รับการนำไปสร้างเป็นละครโทรทัศน์ เช่น ริมฝั่งแม่ระมิงค์ เอื้องม่านฟ้า นอกจากนี้ ยังมีอีกส่วนหนึ่งได้รับการนำไปแสดงละครวิทยุ เช่น แม่สายสะอื่น ดาวประจําใจ เกษกนก ส่องหล้า ใจสวรรค์ วังนางฟ้า เทพบุตรบาป เทพธิดา ดิน (กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, 2520: 266)

อำพันไชยวรศิลป์เป็นนักเขียนที่ใช้หลายนามปากกา อาทิ อ.ไชยวรศิลป์ ใช้เขียนเรื่องสั้นและนวนิยาย หากเป็นสารคดีหรือตำนานทางประวัติศาสตร์จะใช้นามปากกา อสิธรา ผู้อ่านจะรู้จักนามปากกานี้ผ่านสารคดีเล่าเรื่องเมืองเหนือที่ได้รับรางวัลประเภทสารคดี จากยูเนสโก เมื่อ พ.ศ. 2510 และชีวิตและผลงานของ ส.ธรรมยศ ที่เคยตีพิมพ์ในนิตยสารคุณหญิง ก่อนจะพิมพ์รวมเล่ม อีกนามปากกาหนึ่งจะใช้ตอบปัญหาชีวิตลงในนิตยสาร นั่นคือ เอื้อ อรทัย หลังจากผ่านช่วงยุคทองของชีวิตนักเขียนไปแล้ว อาจกล่าวได้ว่างานส่วนมากเป็นงานตลาดซึ่งทำให้เธอสามารถดำรงชีพได้อย่างมีเกียรติ อ.ไชยวรศิลป์ได้รับรางวัลศรีบูรพา จากสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ประจำปี 2532

อ.ไชยวรศิลป์จากโลกนี้ไปอย่างสงบเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2533 ด้วยโรคหัวใจล้มเหลว เมื่ออายุ 72 ปี (อาจัน จันทรัมพร, 2537: 329) ทิ้งผลงานชิ้นสุดท้าย ก่อนชีวิตจะลาถินนวนิยายเชิงอัตประวัติที่เขียนไม่จบเพราะจบชีวิตลงเสียก่อน

3.2 สังเขปนวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์ ที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาวิเคราะห์เพื่อค้นหาการสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือจากนวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์ จะศึกษาจากนวนิยายจำนวนทั้งสิ้น 14 เรื่อง ซึ่งสามารถสังเขปเนื้อเรื่องได้ ดังนี้

ริมฝั่งแม่ระมิงค์

เป็นเรื่องของนุช หญิงสาวที่สำเร็จวิชาชีพพยาบาล อยู่กับพ่อที่เป็นทหารนอกราชการ และพิการทางสายตา ด้วยความจำเป็นเธอต้องเข้ากรุงเทพฯ เพื่อหางานทำ เมื่อมาอยู่กับแม่เธอได้รับการลวนลามจากพ่อเลี้ยง นั่นเป็นสาเหตุที่ทำให้เธอต้องอำลากรุงเทพฯ หลังจากนั้นเธอเข้าทำงานที่ “บ้านเวียงพรหม” บ้านคหบดีเก่าแก่ของเชียงใหม่ งานของเธอคือการดูแล แม่เฒ่าบัวรมวญ ผู้เป็นย่าของบุรินทร์ นุชต้องฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ ร่วมกับบุรินทร์ สุดท้ายทั้งสองก็ได้แต่งงานกัน

จากฟ้ามาดิน

เป็นเรื่องราวของเจ้าทิพย์สุดา หญิงสาวที่ยึดมั่นในความรักระหว่างเธอและไกร โดยไม่คำนึงว่าเขาเป็นเพียงลูกคนรับใช้เท่านั้น เมื่อถึงคราวตกอับเธอก็ไม่ยอมที่จะแต่งงานเพียงที่จะแลกกับเงิน เธอยังคงมั่นคงในความรักและครองตนไว้เป็นอย่างดี อีกทั้งทำงานได้เหมือนคนทั่วไป รู้จักประหยัคคอดออมเพื่อรอคอยการกลับมาของคนรัก

ร่วมแผ่นดิน

เป็นเรื่องราวของเจ้าทิพย์สุดาในระบอบที่ต้องเปลี่ยนแปลงจากเจ้าหญิงผู้สูงศักดิ์มาเป็นสามัญชน เธอสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางการดูหมิ่นจากญาติพี่น้อง จากคนในสังคม เธอยังชีพด้วยการเป็นครูสอนภาษาอังกฤษในโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง อยู่อย่างประหยัด และสามารถส่งเสียน้องชายและน้องสาวให้ได้เรียน เธอได้ยอมรับอย่างเปิดเผยว่าเป็นคู่รักของไกร ซึ่งมีฐานะเป็นเพียงลูกชายของคนรับใช้ หลังจากไกรกลับมาจากการศึกษาต่อต่างประเทศ ทั้งคู่ก็ใช้ชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข

สองหล้า

เป็นเรื่องราวครอบครัวคหบดีภาคเหนือ สองหล้ามีแม่เป็นหัวหน้าครอบครัวเพราะพ่อต้องไปแต่งงานกับผู้หญิงที่ครอบครัวทางกรุงเทพฯ ได้หมั้นหมายไว้ เมื่อแม่เสียชีวิต ทำให้ลูกสาวคนโตต้องทำหน้าที่ดูแลครอบครัว ส่วนสองหล้าต้องเข้ามาอยู่กับพ่อจึงได้รับการดูแลจากแม่เลี้ยง อีกทั้งยังต้องพาน้อง ๆ เข้ามาเรียน ดังนั้นเธอจึงต้องหารายได้พิเศษด้วยการแปลหนังสือต่างประเทศ

ส่งโรงพิมพ์เพื่อเลี้ยงชีพ เพราะแม่ได้ทั้งหนี้สินและภาระไว้ คนยี้เข้ามาช่วยเหลือสองหน้า และสุดท้ายทั้งสองก็ได้แต่งงานกัน

ไพรวัน

เป็นเรื่องของหญิงสาวชาวเหนือที่ต้องเข้ากรุงเทพฯ เพื่อศึกษาต่อโดยการเข้ามาอาศัยที่บ้านของอา แต่ถูกดูถูกจากอาสะใภ้ เธอพบรักกับวรวิทย์หนุ่มสังคมจากตระกูลมั่งคั่ง ด้วยเหตุจำเป็น เธอต้องกลับเชียงใหม่ ไพรวันเข้าไปเกี่ยวข้องและแก้ปัญหาให้ แกมกาญจน์ ผู้หญิงกรุงเทพฯ ที่หนีออกจากบ้าน เพราะการมีลูกนอกสมรส ไพรวันได้จัดการให้ดิเรกพบกับแกมกาญจน์ ในวาระสุดท้ายของชีวิตของแกมกาญจน์ ซึ่งเป็นระยะเวลาเดียวกัน ที่วรวิทย์ต้องแต่งงานกับหญิงสาวชาวกรุงเทพฯ ทำให้ไพรวันเสียใจมาก ตอนท้ายของเรื่องเธอพบรักกับ กิ่งกนก สุดท้ายทั้งสองก็ได้แต่งงานกัน

ดาวประจําใจ

เป็นเรื่องของรุ่งรวี หญิงสาวที่มีแม่เป็นคนเหนือที่ต้องเลี้ยงลูกโดยลำพัง รุ่งรวีเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ เพื่อศึกษา รุ่งรวีกลับบ้านที่เชียงใหม่ เธอก็พบกับความอบอุ่นแห่งสายใยของเครือญาติ และสายธารแห่งวัฒนธรรมล้านนาอันยิ่งใหญ่ รุ่งรวีเข้ามาเกี่ยวข้องกับภาระหนี้สินอันมหาศาลของแม่ที่เกิดจากการส่งเสียบุตรทั้งหลายให้เล่าเรียน รุ่งรวีต้องทำงานเก็บเงินเพื่อใช้หนี้ของแม่ แต่แล้วกลับพบว่าพี่สะใภ้ของเธอต้องการเงินอีกทั้งต้องการแบ่งที่ดิน ทำให้ภาวะทางการเงินในครอบครัวคับขัน ด้วยความช่วยเหลือของดิเรก ทำให้เหตุการณ์ทั้งหมดคลี่คลาย สุดท้ายทั้งสองก็ได้แต่งงานกัน

แดนมธุส

เป็นเรื่องของหญิงสาวสวยสามพี่น้องจากทุ่งศรีเมือง กิ่งแก้ว พี่คนโตที่ขาพิการ แวดาว ครอบประชาบาลที่ฝึฝืนชีวิตแบบชาวกรุงเทพฯ และดวงมณี นางงามท้องถิ่นที่หวงแหนวิถีชีวิตของชาวนา ดวงมณีต้องเข้ากรุงเทพฯ เพื่อมาเป็นดาราทะนอมพร้อมกับแวดาว พี่สาวคนกลางที่ต้องการเห็นแสงสีของกรุงเทพฯ สุดท้ายแวดาวก็พบกับความตกต่ำของชีวิตหลังจากได้ใช้ชีวิตอย่างฟุ้งเฟ้อ เนื่องจากความรักที่มีต่อวรพจน์ ที่หลอกลวงและละทิ้งเธออย่างไร้เยื่อใย ทำให้เธอเสียใจ และกลายเป็นเมียน้อยของอาตัวเอง และท้ายที่สุดเธอเลือกการจบชีวิตพร้อมกับวรพจน์ด้วยการขับรถชนต้นไม้ ต่างจากกิ่งแก้ว และดวงมณีที่ไม่ได้หลงความเจริญของกรุงเทพฯ เธอทั้งสองจึงพบกับชีวิตที่เป็นสุขและความรักที่แท้จริง

จากฟากฟ้า

เป็นเรื่องราวของเจ้าอรอุหาหญิงเหนือ ที่ได้รับการดูแลจากครอบครัวที่มีแม่เป็นหัวหน้าครอบครัว เธอต้องเข้ามาเตรียมตัวเพื่อเข้ามศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ อยู่ในการดูแลของพี่ชาย และทำให้เธอพบรักกับนักเขียนคนหนึ่ง แต่แล้ววันหนึ่งเธอได้พบว่าคู่รักของเธอกำลังพุดคุยกับอดีตคนรักจึงทำให้เธอเสียใจจนส่งผลให้เธอไม่สามารถเข้าศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยได้ สุดท้ายทั้งสองก็เข้าใจกันและกลับมารักกันดังเดิม

ค่าควรเมือง

เป็นเรื่องราวของสันทยา ที่ขึ้นมาเชียงใหม่ เพื่อพักผ่อนและเยี่ยมเพื่อน เธอเข้าพักที่ฝ่ายหลวง ทำให้พบกับศรัณย์ นายช่างหนุ่มที่ดูแลการสร้างฝ่ายหลวง ศรัณย์ต้องต่อสู้กับอิทธิพลท้องถิ่นที่ไม่ต้องการสร้างฝ่ายทับพื้นที่ของตน จนแทบเอาชีวิตไม่รอด แต่ด้วยการช่วยเหลือของศรีวรรณ ครูสาว ทำให้ชาวบ้านช่วยกันต่อต้านอิทธิพล การสร้างฝ่ายจึงสำเร็จ เรื่องราวจบลงด้วยความสมหวังระหว่างสันทยากับศรัณย์

ประทีปเหนือธารพิงค์

เป็นเรื่องราวของหอมนวนที่ต้องเข้าไปหางานทำที่กรุงเทพฯ เพราะคาดหวังว่ากรุงเทพฯ จะมีงานให้ทำ แม้ยอดคู่รักของเธอจะคัดค้านก็ตาม หอมนวนยืนยันที่จะเข้ากรุงเทพฯ เมื่อเข้ามาแล้วเธอก็กลับผิดหวัง เพราะกรุงเทพฯ ในความคิดของเธอกับความเป็นจริงนั้นแตกต่างกันมาก เธอต้องทำงานอย่างหนักเพื่อแลกกับค่าแรงเพียงเล็กน้อย นอกจากนี้เธอก็ได้รับการชักชวนให้เป็นเมียเก็บของเสี่ยสมภพ แต่เธอปฏิเสธ เธอต้องหนีกลับเชียงใหม่ และตระหนักว่ากรุงเทพฯ ไม่ใช่เมืองที่น่าอยู่ เต็มไปด้วยความเลื่อมโทรมด้านต่าง ๆ เธอเลือกที่จะอยู่ที่เชียงใหม่ และยึดอาชีพครูเพื่อสั่งสอนนักเรียนในชนบทต่อไป

คุณหญิงภูธร

เป็นเรื่องของอโนชา หญิงสาวจากแม่ฮ่องสอนที่กลายมาเป็นภรรยาของผู้แทนราษฎรสามีของเธอได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี เธอต้องต่อสู้เคียงบ่าเคียงไหล่กับสามี ช่วยเหลือสามีด้านการเมือง และยังต้องทำหน้าที่แม่บ้านอย่างไม่ยอมให้บกพร่อง เธอต้องฝ่าฟันอุปสรรคที่มีคนจ้องทำลายชื่อเสียง อดทนเลี้ยงลูกจนเติบโต เนื่องจากงานเหมาะสมแม้ต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตเธอก็สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติในสังคม

คุณนาย

เป็นเรื่องของอรอุษา นางงามท้องถิ่นที่ต้องเป็นภรรยานายอำเภอ อรอุษาดึงดูดผู้คนอุปสรรคต่าง ๆ เช่น การกีดกันจากญาติฝ่ายสามี ความพยายามในการทำลายชื่อเสียงของเธอ ตลอดจนการปองร้ายเพื่อหมายเอาชีวิต เธอต้องพิสูจน์ตนเองในฐานะผู้หญิงเหนือ จนคนทั่วไปยอมรับ

ปี่ก้อย

เป็นเรื่องของ “จันทร์สม” ช่างซอสาวที่มีชื่อเสียงมีหนุ่มช่างปี่แอบรักแต่เธอไม่สนใจ เธอมุ่งเข้ากรุงเทพฯ ตามเศรษฐกิจกรุงเทพฯ เธอต้องมาผจญกับความเหลวแหลกของกรุงเทพฯ กลายเป็นเมียน้อย และเป็นนักร้องตามห้องอาหาร

มนต์ข้อยังไม่สิ้น

เป็นเรื่องราวของสร้อยดาว สาวเชียงใหม่ที่อาศัยอยู่กับแม่ที่เชียงใหม่เป็นช่างซอ แต่เพียงลำพัง เธอเข้าไปเกี่ยวข้องกับศิระ ชายหนุ่มชาวกรุงเทพฯ ที่สนใจเรื่องซอและมาสัมภาษณ์เธอบ่อยครั้ง การเข้ามาของคนกรุงเทพฯ นี้ทำให้เกิดความหวาดระแวงจากคนในชุมชน ต่อมาเมื่อแม่ของเธอป่วยหนัก และบอกความจริงกับเธอว่าใครคือพ่อที่แท้จริง เธอจึงไปร้องขอความช่วยเหลือจากเจ้าท้องถิ่นผู้สูงศักดิ์ เรื่องราวจบลงที่สร้อยดาวและครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้ากันอีกครั้ง

นวนิยายข้างต้นที่นำมาศึกษา มีลักษณะเฉพาะตรงที่ กล่าวถึงตัวละครเอก ฝ่ายหญิงที่เป็นผู้หญิงเหนือ สามารถสรุปภาพรวมของภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือ ได้ 8 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 ตัวละครผู้หญิงเหนือมีอาชีพเป็นครู ซึ่งเป็นตัวแทนของผู้มีความรู้ และสามารถถ่ายทอดความรู้เพื่อสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่น อีกทั้งยังหมายถึงการที่ผู้หญิงเหนือได้รับการศึกษาตามระบบโรงเรียนที่ดำเนินการโดยรัฐบาล

ลักษณะที่ 2 ตัวละครผู้หญิงเหนือมีลักษณะความเป็นผู้นำ กล้าตัดสินใจ สามารถเผชิญปัญหาอย่างไม่ย่อท้อ อีกทั้งสามารถหาเลี้ยงชีพด้วยการทำงานโดยอาศัยทักษะที่ได้รับการฝึกฝนอย่างดีไม่ว่าจะเป็นครู ช่างเย็บผ้า พยาบาล เป็นต้น

ลักษณะที่ 3 ตัวละครผู้หญิงเหนือสามารถยืนบนลำแข้งของตนเองได้อย่างเต็มภาคภูมิ ไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่น โดยเฉพาะตัวละครฝ่ายชาย

ลักษณะที่ 4 ตัวละครผู้หญิงเหนือต้องรับภาระของครอบครัวอันหนักอึ้ง ไม่ว่าจะเป็นภาระหนี้สิน การดูแลผู้พิการ ควบคู่ไปกับการจุนเจือครอบครัวด้วยรายได้ที่หามาด้วยน้ำพักน้ำแรงของตน

ลักษณะที่ 5 ตัวละครผู้หญิงเหนือมีนิสัยรักการอ่าน นิยมการสะสมหนังสือ ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็สอดคล้องกับการเป็นผู้มีการศึกษาดี มีความรู้

ลักษณะที่ 6 ตัวละครผู้หญิงเหนือหากมีสถานะของความเป็น “แม่” สามารถเป็นแม่ที่ดีของลูก ๆ ได้ อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง อีกทั้งต้องรับภาระของครอบครัวตามลำพัง ปราศจากการช่วยเหลือของสามี ซึ่งมักจะเป็นผู้ชาย “ชาวไร่” ซึ่งหมายถึงผู้ชายจากกรุงเทพฯ แม้ว่าตัวละครฝ่ายหญิงที่เป็นผู้หญิงเหนือจะทำหน้าที่ในฐานะ “เมียที่ดี” อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง แต่ครอบครัวก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ อันเนื่องมาจาก ความเข้าสู่ของฝ่ายชาย ที่เป็นผลให้ความเป็นครอบครัวต้องล่มสลาย ดังนั้นภาระในการดูแลครอบครัวจึงเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง สามารถเลี้ยงดูบุตรได้จนประสบความสำเร็จ โดยการทำงานอย่างหนัก และมีธยัสถ์

ลักษณะที่ 7 ตัวละครผู้หญิงเหนือมีความนิยมและเลื่อมใสในกิจกรรมการกุศลที่เนื่องด้วยพุทธศาสนา อีกทั้งเป็นผู้โอบอ้อมอารีมีเมตตา

ลักษณะที่ 8 ตัวละครผู้หญิงเหนือมักมีปฏิสัมพันธ์กับตัวละครที่เป็นคนเหนือ และตัวละครที่เป็นคนจากภาคอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี สามารถวางตัวได้อย่างเหมาะสม เข้าสังคมในระดับต่างๆ แม้ตัวละครจะได้ไปอยู่กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองที่มีความเจริญและทันสมัย แต่ตัวละคร ก็ยังคงรักษาความเป็น “ล้านนา” ผ่านสัญลักษณ์ เช่น การแต่งกายแบบพื้นเมือง การใช้เครื่องประดับ การพูดคำเมือง อาหารการกิน รวมไปถึงอุปกรณ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ล้วนแต่สะท้อนภาพความเป็นผู้ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมของชาวล้านนา ที่พร้อมจะบอกเล่าความภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนาให้แก่ตัวละครที่เป็นคนต่างถิ่นได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่าตัวละครผู้หญิงเหนือที่ อ.ไชยวรศิลป์สร้างขึ้น ล้วนมีนัยยะสำคัญ และมีภาพลักษณ์ด้านบวกอันโดดเด่นซึ่งประเด็นดังกล่าวจะกล่าวโดยละเอียดต่อไป

3.3 ทฤษฎีการสร้างภาพลักษณ์

จากการศึกษาพบว่าได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายเกี่ยวกับภาพลักษณ์อย่างหลากหลายดังนี้

วชิกรณ์ อาทรมิตร(2541) ได้รวบรวมแนวคิดการสร้างภาพลักษณ์ไว้ ดังนี้ Frank Jefkins (1982) กล่าวว่าภาพลักษณ์นั้นเกิดจากความประทับใจอันได้มาจากความรู้และความเข้าใจในข้อเท็จจริงนั้นๆ ส่วน Patricia M. Anderson and Leonard G.Rubin (1983) ได้กล่าวถึง

ภาพลักษณ์ว่า ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างมีวัตถุประสงค์ ภาพลักษณ์จะมีส่วนผสมทั้งมิติตัวและมิตินิยาม เพื่อให้เกิดภาพลักษณ์เฉพาะตัว โดยที่มีส่วนร่วมกันในแง่ของความเป็นภาพลักษณ์ของสาธารณะ และการรับรู้ของผู้บริโภคเกี่ยวกับองค์การทั้งหมด โดยองค์การก็เปรียบเสมือนคนที่ย่อมมีบุคลิกภาพและภาพลักษณ์ต่างกัน สอดคล้องกับDaniel J.Boorstin (1973) ที่กล่าวว่าภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกจำลองขึ้นมา หรือสังเคราะห์ขึ้นมามีได้เกิดเองตามธรรมชาติ เพื่อเป็นการสนองวัตถุประสงค์บางอย่างภายใต้การวางแผนที่กำหนดไว้เป็นแบบแผน นอกจากนี้ Kenneth E. Boulding ยังได้กล่าวถึงกระบวนการเกิดภาพลักษณ์ไว้ว่าการสร้างภาพลักษณ์เป็นเรื่องของความรู้สึกและอารมณ์ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยการตีความผ่านประสบการณ์ตรงและอ้อม ที่รับรู้มา ภาพที่ปรากฏเป็นตัวแทนของการรับรู้ที่ผ่านกระบวนการของการรับรู้อย่างเลือกสรร และก่อให้เกิดความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งกระบวนการนี้เรียกว่า กระบวนการเกิดภาพลักษณ์ เสรี วงษ์มณฑา (2527) กล่าวว่า ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การสร้างภาพลักษณ์นั้นต้องเป็นข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง และต้องถูกนำไปประเมินค่าอย่างถูกต้อง จึงจะเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่แท้จริง

โสภิตา วีรกุลเทวัญ(2543) ได้กล่าวถึง Symbolic Interactions ตามแนวคิดของ Howard และ Hollander (1977: 92-97) ว่าเป็นแนวคิด ที่ให้ความสนใจต่อการให้ความหมายของมนุษย์ เนื่องจากการสร้างความหมายเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นผ่านการใช้ภาษาซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบสัญลักษณ์ที่ทุกคนในสังคมหนึ่ง ๆ ใช้ร่วมกัน การดำรงอยู่ของ “ตัวตน” เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของแนวคิดนี้ กล่าวคือ ภาพลักษณ์ของผู้คนมีส่วนอย่างสำคัญในการจัดวางการแสดงออกซึ่งตัวตนของแต่ละฝ่าย การนำเสนอตัวตนเป็นเรื่องของกระบวนการที่มียุทธวิธี เจตจำนงและขั้นตอนการต่อรองเกิดขึ้น ความเป็นตัวตนเป็นเครื่องมือในการปฏิสังสรรค์ ความเข้าใจของตัวเราที่มีต่อภาพลักษณ์ของอีกฝ่ายหนึ่งจะเป็นสื่อกลางต่อพฤติกรรมการแสดงออกนั้น ๆ หนังสือเรื่อง The Presentation of Self in Everyday Life ของ Erving Goffman (1972) มองว่าตัวตน ไม่ใช่สิ่งที่ตายตัวอยู่ในแต่ละปัจเจกบุคคล แต่ตัวตนเป็นกระบวนการทางสังคมเขาให้ความสนใจกับกระบวนการสร้างภาพลักษณ์ อันหมายถึงการจัดวางรูปแบบของพฤติกรรมในการแสดงออกของมนุษย์ต่อสถานการณ์ทางสังคม ต่าง ๆ เพื่อให้คู่ปฏิสังสรรค์ยอมรับในตัวของตัวเองหนึ่ง

จากการประมวลแนวคิดของการสร้างภาพลักษณ์ และการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ กล่าวได้ว่า ภาพลักษณ์เป็นความรู้สึกที่ประทับใจของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การสร้างภาพลักษณ์นั้นมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นได้ลอย ๆ ต้องอาศัยกระบวนการในการสื่อสาร และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล มีผลทำให้สาธารณชนคล้อยตามในทิศทางเดียวกัน และเมื่อภาพลักษณ์เกิดขึ้นแล้วจะเปลี่ยนแปลงได้ยาก แม้ภาพลักษณ์จะมีลักษณะไม่หยุดนิ่ง แต่ก็เป็นการง่ายที่จะสูญเสียภาพลักษณ์หรือเกิดภาพในเชิงลบ การแก้ไขภาพลักษณ์นั้นเป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก และการสร้าง

ภาพลักษณ์นั้นมักใช้เหตุการณ์เทียบและมีลักษณะคลุมเครือระหว่างความคาดหวังกับโลกความจริง เพราะเป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ

ภาพลักษณ์นี้เมื่ออยู่ในรูปของนวนิยาย อาจเรียกว่าภาพเสนอ หมายถึงภาพจำลองสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งนำเสนอผ่านวรรณกรรม ในฐานะที่ภาพจำลองนั้นถูกสร้างจากการคัดเลือก ประดับ ขั้บ เน้นคุณลักษณะบางอย่างจากความเป็นจริง ภาพเสนอมิได้เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าความจริงเป็นเช่นไร แต่บอกให้ทราบว่าผู้คนในสังคม มีความเชื่อ ความคาดหวัง และให้ความหมายต่อสิ่งที่ถูกนำเสนออย่างไร (เสนาะ เจริญพร, 2546: 31) การเสนอภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือในลักษณะที่ต่างจากสื่อกระแสหลัก ด้วยการเสนอภาพผู้หญิงเหนือที่เน้นคุณค่าของความงามที่มาจากภายใน มากกว่าความงามที่ประจักษ์ด้วยตา และเป็นผู้หญิงที่มีความรู้ มีความคิด และมีความสามารถเทียบเท่ากับผู้ชาย (ภักติกุล รัตนา, 2543: 141) ลักษณะดังกล่าว เป็นการต้านกับวาทกรรมกระแสหลักที่ครอบงำสังคม ในขณะนั้น ผู้ศึกษาใช้แนวคิดดังกล่าวเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาการสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือในนวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์ ที่จะกล่าวในลำดับถัดไป

3.4 การสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือในนวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์

จากการศึกษานวนิยายทั้ง 14 เรื่องพบว่าการสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือ ที่ปรากฏในนวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์ มีทั้งหมด 5 ลักษณะ ดังนี้

- 3.4.1 การสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือผ่านความสัมพันธ์ในครอบครัว
- 3.4.2 การสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือกับการวางตัวในสังคม
- 3.4.3 การสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือที่มีความภูมิใจในอัตลักษณ์
- 3.4.4 การสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือที่แข็งแกร่ง
- 3.4.5 การสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือที่รักสันโดษ

3.4.1 การสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือผ่านความสัมพันธ์ในครอบครัว

ภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่เสนอผ่านความสัมพันธ์ในครอบครัว เป็นภาพผู้หญิงเหนือที่เป็นแม่ศรีเรือน การถือกำเนิดขึ้นของอุดมการณ์แม่ศรีเรือนนั้นสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมการเมือง และแนวคิดเรื่องความก้าวหน้าได้ก่อให้เกิดบทบาทใหม่แก่ผู้หญิงในบ้านเพื่อให้เป็นผลดีต่อความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ โดยเฉพาะวิถีชีวิตแบบเมืองที่เปลี่ยนไปเป็นผลให้ผู้หญิง ชนชั้นสูง และชนชั้นกลาง ถูกคาดหวังว่าให้เป็นเมีย แม่ และแม่ศรีเรือนที่มีประสิทธิภาพแม่จำเป็นที่ต้องทำงานนอกบ้านเคียงบ่าเคียงไหล่กับสามี (ภักติกุล รัตนา, 2543: 90) ลักษณะดังกล่าวปรากฏในนวนิยายของ อ. ไชยวรศิลป์ เช่นกัน การสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือโดยโยงกับอุดมการณ์ของแม่

เรือน เป็นกลไกขับเคลื่อนภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือให้ได้รับการยอมรับผ่านนวนิยาย ประเด็นดังกล่าวสามารถจำแนกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

3.4.1.1 ความเป็นแม่บ้านและความเป็นภรรยา

3.4.1.2 ความเป็นผู้มีมรดก

3.4.1.3 ความเป็นแม่

3.4.1.4 ความเป็นลูก

3.4.1.1 ความเป็นแม่บ้านและความเป็นภรรยา

นวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์ได้สร้างภาพผู้หญิงเหนือที่มีความสามารถด้านงานบ้าน ซึ่งเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของกุลสตรีที่ได้รับการอบรม การสร้างตัวละครให้มีภาพลักษณ์ดังกล่าวเป็นการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับผู้หญิงเหนือ ไพรวณเป็นตัวละครหนึ่งที่มีความสามารถด้านดังกล่าว “บ้านหมูนี้ออกจะไม่เรียบร้อย ขาดไพรวณไปเสียอีกคนหนึ่ง รู้สึกไม่มีใครสนใจห้องกับหับ เขาอยู่ละก็เรียบร้อย ช่างจัด ช่างแต่ง นภาไม่ประสา” (ไพรวณ: 459)

ทิพย์สุตา ที่มีฐานะอันมั่งคั่ง แต่ภายหลังเนื่องจากภาระหนี้สินอันเกิดจากบิดาและพี่ชาย ทำให้ฐานะของเจ้าท้องถิ่นที่เคยมั่งคั่งต้องตกต่ำ แต่เธอก็มิได้ย่อท้อ ยอมที่จะขายทรัพย์สิน แทนที่จะยอมตกเป็นภรรยาของของคนที่ตนมิได้รัก แม้ต้องมาเช่าบ้านอยู่แต่ เนื่องจากความสามารถด้านงานบ้านจึงได้ปรับปรุงบ้านเช่าให้น่าอยู่ขึ้น “จากบ้านนั้นเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวแบบเก่าแต่แก้ไขดัดแปลงให้ดูใหม่ด้วยการเสริมผนังค่อนี้ ตามความพอใจของเจ้าของและผู้มาอยู่ใหม่ ซึ่งสามารถและเนรมิตให้ดูสวยงามกลมกลืนด้วยเครื่องเรือนและเครื่องประดับอันเหมาะสมได้สัดส่วน ทำความสบายตาให้แก่ผู้อยู่อาศัยและเพิ่มความพิศวงให้แก่ผู้ที่มาเยี่ยมชม” (จากฟากฟ้า: 813)

ความสามารถในงานเรือน นอกจากหมายถึงการดูแลบ้านให้เรียบร้อย ยังหมายถึงการจัดเตรียมอาหารให้คนในครอบครัวอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง อโนชา ตัวละครผู้หญิงเหนือจากเรื่องคุณหญิงกุศร มีบทบาทในการปรนนิบัติครอบครัวทั้งในฐานะเมียและแม่ที่ดี “ดิฉันก็ต้องตระเตรียมอาหารไว้เผื่อคนทั้งสองทุกเย็น สิ่งใดที่ทำให้สามีได้รับความพอใจ ดิฉันไม่เคยหลีกเลี่ยง” (คุณหญิงกุศร: 95) นอกจากอโนชาต้องดูแลครอบครัวอย่างหนักแล้ว เธอต้องออกงานสังคมในฐานะภรรยาผู้แทนราษฎร ควบคู่กับการเรียนเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองให้ทัดเทียมกับตำแหน่งทางการเมืองของสามีที่นับวันจะก้าวหน้าขึ้นเรื่อย ๆ ดังข้อความที่ว่า “เรียนก็ต้องเรียน บ้านช่องก็ต้องดูแล กลับจากเรียนหนังสือยังต้องมาทำกับข้าว” (คุณหญิงกุศร: 360)

กิ่งแก้ว ตัวละครผู้หญิงเหนือจากนวนิยายเรื่องแดนมมรุส ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีความสามารถด้านการเรือน แม้ร่างกายจะพิการแต่สามารถแบ่งเบาภาระครอบครัวด้วยการทำงาน

บ้านแทนน้องสาวที่ออกไปทำงานนอกบ้าน นอกจากนี้กึ่งแก้วยังยึดอาชีพเย็บผ้าเพื่อจุนเจือครอบครัว ด้วยความขยัน หมั่นเพียร ดังข้อความที่ว่า “รุ่งเช้า หล่อนก็ตื่นขึ้นทำงานตามเวลาอย่างปกติทุกวัน บ้านตามชนบทไม่มีใครตื่นสายตะวันตกโง่ พวกเขามักนอนหัวค่ำและตื่นแต่เช้าทุกคร่ำเรือน” (แคนมธุรส: 138) ความสามารถด้านการเรือนของกึ่งแก้วยังเป็นທີ່ประจักษ์แก่คนในชุมชน คุณความดีของเธอได้สะท้อนผ่านคำพูดของ อำนาจ ชายหนุ่มจากกรุงเทพฯ ที่เข้ามาอาศัยในหมู่บ้านดังกล่าว ดังคำพูดที่ว่า “สมาชิกของทุ่งศรีงามตั้งแต่อายุแปดขวบจนถึงแปดสิบปี ล้วนแต่แซ่ซ้องถึงแต่คุณงามความดีของคุณกึ่งแก้ว(...)กระทั่งผมได้รู้จัก จึงรู้ว่าที่บุคคลเหล่านั้นพูดไม่ได้เกินไปจากความจริงเลย” (แคนมธุรส: 359)

ข้อความดังกล่าวแสดงถึงภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือที่เป็นที่ได้รับการยอมรับจากผู้ชายกรุงเทพฯ ว่าเป็นผู้มีความสามารถด้านการเรือน อุษาวดีตัวละครจากนวนิยายเรื่องคุณนาย เป็นตัวละครผู้หญิงเหนือที่มีภาพลักษณ์ดังกล่าว “หลังจากสามภรรยาคุณนั้นกลับไปแล้ว ดิฉันต้องจัดการกับห้องหับที่หลับที่นอนที่เขามาพัก จนเหน็ดเหนื่อยแทบล้มประดาตาย แม้จะมีเด็กรับใช้ถึงสองคนชายหนึ่งหญิงหนึ่ง แต่ถ้าเราไม่ลงมือทำเองก็ไม่มีผลอะไร” (คุณนาย: 71) แม้จะอยู่ในฐานะที่สามารถสั่งการให้ผู้อื่นทำแทนตน แต่เธอก็มิได้ปฏิบัติอย่างนั้น ซึ่งเป็นลักษณะของแม่ศรีเรือนที่เอาใจใส่ในทุกรายละเอียด แม้จะอยู่ในภาวะที่ไม่ปกตินัก เช่น การมีปากเสียงกับสามี อันมีสาเหตุมาจากผู้หญิง อุษาวดีก็ยังไม่ละทิ้งหน้าที่ของภรรยาที่ต้องปรนนิบัติสามี ดังข้อความที่ว่า “ดิฉันทางมุ่งนอนโดยไม่รบกวนศิริโรตม์ แต่ก็ไม่วายที่จะทำที่นอนของเขาให้เรียบร้อย ผู้หญิงเราก็ออย่างนี้แหละให้โกรธเท่าโกรธเสียใจเท่าเสียใจ ก็ไม่มีวันที่เราจะละทิ้งหน้าที่เมียเสียได้” (คุณนาย: 473)

การสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือให้มีความสามารถด้านการเรือนหรือเป็นแม่บ้านนั้น สะท้อนผ่านตัวละครผู้หญิงเหนือจากนวนิยายเรื่องต่าง ๆ อาทิ ไพรวัน ทิพย์สุดา อโนชา กึ่งแก้ว และอุษาวดี การสร้างภาพลักษณ์ให้กับตัวละครในลักษณะดังกล่าว อ.ไชยวรศิลป์ ต้องการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับผู้หญิงเหนือ เพื่อเป็นภาพตัวแทนให้กับผู้หญิงเหนือ ซึ่งต่างจากภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือ ที่สร้างจากกรุงเทพฯ ที่มองว่าผู้หญิงเหนือรักสวยรักงามไม่ประสาด้านการเรือน

ตัวละครผู้หญิงที่มีครอบครัวจะมีความสามารถในการปรนนิบัติเอาใจสามี เป็นภาพลักษณ์ของภรรยาที่ดีเป็นช้างเท้าหลังที่ส่งเสริมและปกป้องสามี

อโนชาที่ต้องป้องกันสามีจากข้อกล่าวหาของผู้อื่น ดังข้อความที่ว่า “ดิฉันฟังท่านทั้งสองพูดแล้วไม่สบายใจเลย เกรงว่าจะทำให้คุณสมมาดเสียกำลังใจมากขึ้น ตกลงถึงระยะนี้ดิฉันกลับถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องออกรับและ “ป้องกัน” เต็มที่” (คุณหญิงภูธร: 137) แม้ว่าอโนชาจะไม่เห็นด้วยกับการลงสมัครผู้แทนราษฎรของสามี แต่เมื่อสามีตัดสินใจแล้ว เธอก็พร้อมที่จะสนับสนุนอย่าง

เต็มที ดังข้อความที่ว่า “พี่ชายของเธอนะ ใช่ว่าจะเห็นดีเห็นงามกับพี่หรือคณะ เรื่องการมุงการเมือง แต่ที่เขาจำเป็นต้องวิ่งเคียงบ่าเคียงไหล่กับพี่เดี๋ยวนี้เพราะเขารักพี่เท่านั้นเอง” (คุณหญิงอุรุษ: 236)

อโนชาช่วยสามีในการลงพื้นที่เพื่อหาเสียงในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน แม้จะเป็นงานที่หนักแต่เธอก็มีได้ย่อท้อทั้งที่ต้องดูแลครอบครัวไปขณะเดียวกัน ดังข้อความที่ว่า“อโนชาเดี๋ยวนี้เก่งขึ้นมาก มีคนชมว่าช่วยผัวตัวเป็นเกลียว อย่างนี้คุณสมมาดเห็นจะไม่ผิดหวัง” (คุณหญิงอุรุษ: 226) นอกจากภาพของภรรยาที่ต่อสู้อย่างเคียงบ่าเคียงไหล่กับสามีแล้ว อโนชา ยังอยู่ในฐานะคู่คิดที่ดี อันเป็นคุณลักษณะของแม่ศรีเรือนที่ภรรยาต้องให้คำปรึกษาและแนะนำสามีให้ทำในสิ่งที่ถูกต้อง ดังข้อความที่ว่า“อย่ารีเป็นหนี้สินเขาอีกเลย การเป็นหนี้คือการเป็นทาส น้องขอร้อง ที่แล้วมาเป็นอย่างไรไม่เคยลืม” (คุณหญิงอุรุษ: 220)

ภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือกับบทบาทของความเป็นภรรยา ยังสะท้อนผ่าน อุษาวดี ที่นอกเหนือจากการปรนนิบัติสามี ซึ่งถือเป็นค่านิยมอันพึงประสงค์แล้วยังต้องให้เกียรติสามี ด้วยการไม่นินทาสามีด้วย ดังข้อความที่ว่า“เห็นคุณนวลศรี ดิฉันรำๆ เกือบจะเปิดปากบอกเรื่องสายสวาท แต่พยายามเก็บความในใจ คำโบราณที่ว่าปากคนยาวกว่าปากกาใช้ได้ทุกกาลสมัย” (คุณนาย: 501)

แวนทิพย์ ตัวละครจากเรื่องไพรวันก็สะท้อนภาพลักษณ์ผู้หญิงที่เป็นเมียที่ดีของสามีเช่นกัน

ส่วนทางฝ่ายมารดา ซึ่งเป็นชาวเหนือโดยกำเนิดนั้นแล้ว แม้จะไม่มีคุณสมบัติอันเสมอด้วยสามี ก็ควรจัดอยู่ในจำพวกกุลสตรี ผู้มีความสุขพออ่อนน้อมและขยันขันแข็ง ไม่ใช่คุณสมบัติหยาบโหยังสำรว มีน้ำใจสัจย์ซื่อ และเลื่อมใสในพระธรรมโอวาทตามแบบของชาวพุทธที่ดี มีสติรู้จักคิดและใคร่ครวญในสิ่งที่ควรหรือไม่ควรต่าง ๆ รู้จักเก็บออมทรัพย์ที่สามีเป็นผู้หา ไม่ใช่จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ประพฤติตนเป็นช้างเท้าหลัง ที่พร้อมจะก้าวตามสามีอยู่ทุกขณะ

(ไพรวัน: 122-123)

อ.ไชยวรศิลป์ได้เลือกสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือกับบทบาทของความเป็นภรรยาที่ดี สะท้อนผ่านตัวละครทั้งสามได้แก่ อโนชา อุษาวดี และแวนทิพย์ ตัวละครทั้งหมดมีภาพของภรรยาที่ดี ที่คอยเป็นกำลังใจและสนับสนุนสามีตลอดจนชี้แนะแนวทางให้ถูกต้องให้แก่สามี เป็นการสร้างภาพลักษณ์ของกุลสตรีให้แก่ผู้หญิงเหนือ

3.4.1.2 ความเป็นผู้มีมัยยัต

ภาพลักษณ์ผู้หญิงที่มีความมัยยัต เป็นคุณสมบัติสำคัญของภรรยาที่ดี ต้องรู้จักเก็บรักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ ตลอดจนสามารถทำให้ทรัพย์เพิ่มพูนขึ้น ลักษณะดังกล่าวสะท้อนผ่านอโนชา ตัวละครเอกจากเรื่อง คุณหญิงอุร อโนชาภรรยาผู้แทนราษฎรที่ต้องแบกรับภาระด้านการเงินเพราะสามีต้องนำเงินเดือนไปช่วยเหลือราษฎรที่เข้ามาพึ่งพา จนทำให้ฐานะทางการเงินของครอบครัวเข้าขั้นฝืดเคือง

เราทั้ง ๕ ชีวิตต้องอยู่ในสภาพที่ต้องประหยัดการกินการอยู่เต็มที่ แต่ถึงกระนั้น ก็ยังเดือดร้อนจนได้เมื่อลูกแมวเกิดป่วยเป็นไข้ปอดบวม ในขณะที่ยาสภียนั้นมีราคาแพงเป็นบ้า เป็นหลังแต่ชีวิตลูกทั้งชีวิตจะปล่อยปะละเลยได้อย่างไร ดิฉันต้องหอบลูกไปโรงพยาบาลตามลำพัง ทางบ้านคงมีแต่ยายเอื้อยกับลูกคนเล็ก ส่วนบัวเขียวลาไปบ้านชั่วคราว เพราะตอนนั้นเราไม่มีเงินจะจ่ายเงินเดือนให้แก่หล่อน

(คุณหญิงอุร: 140)

ข้อความดังกล่าวสะท้อนภาพในครอบครัวของผู้แทนราษฎร แม้จะเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติ แต่ก็ต้องมีรายจ่ายมากขึ้น ดังนั้นอโนชาจึงต้องประหยัดค่าใช้จ่ายทุกอย่างเท่าที่จะทำได้เพื่อพยุงฐานะของครอบครัวเอาไว้ และเธอทำได้เป็นอย่างดี

เขาไม่ตำหนิดิฉันเรื่องการใช้จ่าย เพราะดิฉันถนัดนักเรื่องการประหยัดกระหมัดกระหม่อม เรายังมีข้าวปลาอาหารครบสามมื้อ แต่อาจหย่อนคุณค่าลงไปบ้าง อีกอย่างหนึ่งเรื่องเสื้อผ้า ดิฉันต้องทำงานบ้านเอง เลี้ยงลูกเอง เพราะไม่มีเด็กรับใช้ เราประหยัดเงินค่าจ้างไว้อีกทางหนึ่ง ซึ่งคุณสมมาดไม่เห็นด้วย เพราะดิฉันต้องเหนื่อยเกินไป แต่ดิฉันไม่เคยยอมแพ้ ตอนนั้นประหยัดได้เท่าใดก็เป็นการดีสำหรับครอบครัวเราเท่านั้น

(คุณหญิงอุร: 141)

ข้อความข้างต้นแสดงภาพลักษณ์ของผู้หญิงแกร่งที่ยอมเสียสละความสุขของตนเพื่อครอบครัว อาศัยการวางแผนค่าใช้จ่าย เป็นภาพของแม่ศรีเรือน ที่มีความสามารถอย่างชัดเจน ไม่สนใจเรื่องเครื่องแต่งกาย แต่สนใจเรื่องปากท้องของลูกและสามีเป็นสำคัญ “แม้แต่เอาเงินไปแต่งตัว ลูกจะเอาเงินที่ไหนกิน ยายแม่นยังต้องกินนมตราหมี ยายแมวต้องเสียค่าอาหารกลางวันที่โรงเรียน พี่รู้ไหมจะน้องต้องคิดค่ากับข้าวจนปวดหัวเพราะต้องการประหยัดให้มีกินถึงสิ้นเดือน”

(คุณหญิงภูธร: 240) ข้อความดังกล่าวสะท้อนผู้หญิงที่ยอมสละความสุขส่วนตัวเพื่อครอบครัว ไม่ได้รักสวยรักงาม

นอกจากนี้ อ.ไชยวรศิลป์ ยังเสนอภาพของผู้หญิงที่รู้จักเก็บเงิน ใช้แต่สิ่งที่จำเป็นเพื่อนำเงินเก็บมาใช้ในยามฉุกเฉิน เป็นคุณลักษณะของกุลสตรี ดังข้อความที่ว่า “ทุกวันนี้ยังต้องกระเบียดกระเสียน นี่ดีแต่โอโนชาเขาช่างเก็บช่างใช้ อันไหนควรไม่ควร ไม่งั้นล่ะไปไม่รอดแน่” (คุณหญิงภูธร: 269) สอดคล้องกับพฤติกรรมของ บุศรา ตัวละคร จาก รีมฝั่งแม่ระมิงค์ ที่ต้องรับภาระของครอบครัวทั้งหมด บุศรา สะท้อนภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ “รู้จักเก็บรู้จักใช้”

“เป็นเรื่องของความประหยัดมากกว่าความขยัน” มหาพรหมคนรองสารภาพ “ถ้าไม่ขยันอย่างนี้ บัณฑูรก็ไม่ได้เข้ามาหาวิทยาลัย รายได้จากเรือกสวนไร่นาของเราเป็นเงินปี ถ้าไม่รู้จักใช้ต้องซักของเก่า(...)พอดีเมื่อน้องอยู่โรงเรียนก็สนใจกับวิชาตัดเย็บเสื้อผ้า เลยได้ช่วยครอบครัวทุนรายจ่ายไปเยอะ”

(ริมฝั่งแม่ระมิงค์: 524)

พฤติกรรมบุศราคล้ายคลึงกับโอโนชา ตัวละครทั้งสองต้องรับผิดชอบภาระด้านการเงินของครอบครัว สิ่งที่แตกต่างกันคือ โอโนชา อยู่ในฐานะของเมียที่ดี แต่บุศรา อยู่ในฐานะของลูกและพี่สาวที่ดี ภาพลักษณ์ ของ บุศรา ถูกสร้างขึ้นให้เป็นภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ รู้จักวางแผนรายจ่ายในบ้านเพื่อประคับประคองฐานะของครอบครัว “ความจำเป็นต้องใช้เงินพิเศษนอกจากการครองชีพเพิ่มขึ้นทุกกระยะ บุศราปล้ำปลุกกับบัญชีรายรับอันจำกัด เพื่อการศึกษาของน้องเรื่อยมา” (ริมฝั่งแม่ระมิงค์: 541) จากการกระทำของบุศรา มีส่วนสำคัญที่สามารถดำรงฐานะของครอบครัว ให้อยู่ได้โดยไม่เดือดร้อนสมาชิกของครอบครัว โดยวางแผนค่าใช้จ่ายอย่างมีประสิทธิภาพ จึงสามารถควบคุมรายรับรายจ่ายให้สมดุล โดยไม่ต้องนำเงินส่วนอื่นมาชดเชยรายจ่ายที่เพิ่มขึ้น “บุศรา มหาพรหม สามารถดำรง ฐานะอยู่อย่างไม่น้อยหน้าใคร ถึงแม้จะสิ้นพ่อแม่เสียแล้ว สวนลำไย และไร่นาอันเป็นมรดกตกทอดมาถึงเธอและน้อง ๆ ก็ต้องอาศัยหัดคิดและวิธีการของบุศราแต่ผู้เดียว ที่จะประคับประคองรายจ่ายให้สมดุลกับรายได้” (ริมฝั่งแม่ระมิงค์: 540)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงผู้หญิงเหนือที่ถูกนำเสนอผ่านตัวละครที่มีภาพลักษณ์ของกุลสตรีที่รู้จักประหยัด รู้จักวางแผนการใช้จ่ายในครัวเรือน ทั้งยังสละความสุขส่วนตัวเพื่อครอบครัว การเสนอภาพดังกล่าวด้วยทพยายามให้ภาพผู้หญิงเหนือที่มีบทบาทสำคัญต่อครอบครัว มีคุณลักษณะของกุลสตรีตามแบบฉบับ เพื่อต่อสู้กับภาพลักษณ์เดิมที่มองผู้หญิงเหนือ

ว่า “ไม่ประสาการเรือน และรักสวยรักงาม” ทั้ง อโนชาและบุศราตัวละครทั้งสองสามารถ
รับผิดชอบทั้งภาระด้านครอบครัว และภาระด้านเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.4.1.3 ความเป็นแม่

สถานภาพและบทบาทของความเป็นแม่ เป็นสถานภาพและบทบาทขั้นพื้นฐานของ
มนุษย์ (อรรถภาค เล้าจินตนาศรี, 2548 : 68) การสร้างให้ตัวละครมีบทบาทดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเกิด
ภาพลักษณ์ต่อผู้หญิงเหนืออย่างชัดเจน จากการศึกษาพบว่าตัวละครผู้หญิงเหนือที่ปรากฏในนวนิยายของอ. ไขวรัสติปที่สร้างขึ้นโดยมีความสัมพันธ์กับบทบาทของความเป็นแม่ เพราะความเป็น
เมียและความเป็นแม่เป็นคุณลักษณะที่ส่งคนนำไปเชื่อมโยงกับเพศสถานะของผู้หญิงอย่างแนบ
แน่นที่สุด (เสนาะ เจริญพร, 2546: 38) จากการศึกษาสามารถจำแนกภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือกับ
บทบาทของความเป็นแม่ได้ 2 ลักษณะคือ

3.4.1.3.1 รับผิดชอบต่อภาระของครอบครัว

3.4.1.3.2 ให้การอบรมบุตร

3.4.1.3.1 รับผิดชอบต่อภาระของครอบครัว

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือที่ปรากฏในนวนิยายของอ. ไขวรัสติป อีกประการหนึ่ง
นั่นคือ ภาพลักษณ์ของแม่ที่ต้องรับผิดชอบต่อภาระของครอบครัว การวิเคราะห์ของนักคิดสตรีสาย
เสรีนิยม กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของเมียและแม่ เป็นเครื่องผูกมัดผู้หญิงไว้กับพื้นที่อันจำกัดของบ้าน
ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ (เสนาะ เจริญพร , 2546: 38) แนวคิด
ดังกล่าวถือว่า ผู้ชายเป็นใหญ่ หรือเรียกว่า อุดมการณ์ปิตาธิปไตย อันเป็นอุดมการณ์ที่ครอบงำ
สังคมไทย ดังนั้น อ. ไขวรัสติปจึงสร้างตัวละครผู้หญิงให้สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว ซึ่งเป็น
อุดมการณ์สูงสุดที่คาดหวังต่อผู้หญิงในสมัยนั้น ตัวละครผู้หญิงของ อ. ไขวรัสติปต้องรับหน้าที่
อันหนัก ดังกล่าวสะท้อนผ่าน อโนชา จากนวนิยายเรื่องคุณหญิงกุศล “การเรียนภาษาของดิฉันต้อง
สะดุดหยุดลงชั่วระยะหนึ่งเมื่อลูกเม่นไม่สบาย ต้องไปรีบกลับมารักษาที่บ้าน แกเป็นไขออกหัด
ดิฉันเลยต้องหยุดเรียนมาดูแลลูก” (คุณหญิงกุศล: 359) อโนชา ภรรยาผู้แทนราษฎร จังหวัด
แม่ฮ่องสอน ที่ต้องรับภาระหนักในการดูแลทั้งลูก สามิ และเด็กที่ชาวบ้านนำมาฝากไว้เพื่อให้อ่าน
ต่อที่กรุงเทพฯ ในขณะที่ต้องดูแลผู้อื่นแต่โอโนชา ยอมเสียสละความสุขส่วนตัวไม่สนใจการแต่งตัว
เพื่อลดรายจ่ายของครอบครัว และนำเงินส่วนดังกล่าวมาจุนเจือครอบครัว โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายที่
เกี่ยวข้องกับบุตร “มัวแต่เอาเงินไปแต่งตัว ลูกจะเอาเงินที่ไหนกิน ขยายเม่นยังต้องกินนมตราหมี ขยาย
แมวต้องเสียค่าอาหารกลางวันโรงเรียน พี่รู้ไหมจ๊ะน้องต้องคิดค่ากับข้าวจนปวดหัวเพราะต้องการ

ประหยค์ให้มีกินถึงสิ้นเดือน” (คุณหญิงอุรุษ: 240) ข้อความดังกล่าวแสดงถึงความรักชอบอย่างหนักต่อครอบครัวในฐานะของแม่นอกจากนี้ยังมีภาพลักษณ์ของแม่ที่ต้องดูแลบุตรเพียงลำพังเพราะแยกทางเดินกับสามีดังเช่น อุษาจากนวนิยายเรื่องสองหล้า ดังข้อความที่ว่า “สมัยนั้นใคร ๆ ก็ลือกันว่าแม่นายอุษาจะเป็นเหมือนสาวเครือฟ้าอีกคนหนึ่ง แต่ไม่ยกกะเป็น คงอยู่เลี้ยงลูกมาจนกระทั่งโต” (สองหล้า : 394)

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงภาพของผู้หญิงที่ต้องอบรมเลี้ยงดูบุตรแต่เพียงลำพังโดยปฏิเสธความช่วยเหลือจากฝ่ายชาย อุษา สามารถอบรมเลี้ยงดูบุตรทั้ง 4 ให้เติบโตอย่างมีคุณภาพเช่นเดียวกับแวนแก้ว ตัวละครผู้หญิงเหนือจากเรื่อง ดาวประจำใจ ที่ต้องดูแลลูกโดยลำพังเพราะต้องแยกทางกับสามีที่เป็นผู้ชายจากกรุงเทพ ฯ ดังข้อความที่ว่า “เราต้องอดออมและเข้มแข็งเพื่อป้องกันความยากจนข้างหน้า และเราต้องเลี้ยงตัวด้วยกำลังแขนของเราเอง ไม่ง้อผู้ชายเป็นอันขาด” (ดาวประจำใจ: 95) นอกจากความรักชอบในด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตรแล้วยังมีภาพลักษณ์ของแม่ที่เป็นหญิงพื้นบ้านแต่มีความใส่ใจต่อบุตรที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวล้านนา ภาพลักษณ์ดังกล่าวสะท้อนผ่าน อุ่นเรือนตัวละครจากเรื่อง แดนมธุรส “ผ้าห่มคลุมขึ้นมาແ่ก่อกเป็นผ้าฝ้ายเนื้อหนาทอโดยฝีมือของแม่อุ่นเรือนซึ่งตั้งหูกไว้ที่ได้ถุน ทำไปวันละเล็กละน้อย เจิงชายทั้งหัวท้ายมีลวดลายสอดด้ายสีแดงน้ำเงินดูงามตา ผ้าห่มแบบนี้แม่ทอไว้ให้ลูกสาวทั้งสามคน คนละผืน” (แดนมธุรส: 119)

ภาพลักษณ์ของแม่ที่ต้องรับผิดชอบต่อการระของครอบครัว แม้จะเป็นเรื่องปกติในสังคมไทย แต่ภาพลักษณ์ดังกล่าวเป็นภาพลักษณ์ที่พึงประสงค์ภายใต้อุดมการณ์แบบปิตาธิปไตย ซึ่ง อ.ไชยวรศิลป์เลือกสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือซ้อนทับภาพดังกล่าว เพื่อตอบโต้กับการเสนอภาพลักษณ์ด้านลบที่สร้างภาพผู้หญิงเหนือว่า “รักสวยรักงาม” อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวที่ขยายตัว ตามแผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติ

3.4.1.3.2 ให้การอบรมบุตร

จากการศึกษาพบว่า นวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์พยายามเสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีคุณสมบัติของกุลสตรีอย่างเพียบพร้อม แม้จะทำหน้าที่ของภรรยาได้อย่างดีแล้ว ก็มีได้บกรพร้อมต่อหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรในฐานะของแม่ที่ดี อันเป็นอุดมการณ์ที่สำคัญในการจำแนกและให้คุณค่าแก่ผู้หญิงในสังคมไทย นางแวนแก้ว เป็นตัวละครสำคัญอีกตัวหนึ่งที่ได้แสดงให้เห็นถึงภาพแม่ที่คอยกวาดขันเรื่องการเรือนให้แก่บุตร ดังข้อความว่า “นางแวนแก้วเป็นกุลสตรีแบบเก่า ที่ถือว่าการครัวเป็นวิชาหนึ่งของลูกผู้หญิงทุกคน ไม่มีเว้น แม้แต่ในราชตระกูล หญิงใดขาดความสามารถ

ในการปรุงอาหารก็เท่ากับขาดคุณสมบัติสำคัญไปอย่างหนึ่ง ดังนั้น รุ่งรวีจึงถูกกวาดขันในเรื่องนี้มาแต่เล็ก” (ดาวประจำใจ: 107)

การสร้างภาพผู้หญิงเหนือให้ทับกับภาพของกุลสตรีไทยกรุงเทพฯ ที่มีค่านิยมในการอบรมบุตร คุณค่าและประสิทธิภาพของการอบรมสั่งสอนก็วัดจากความสามารถเรื่องการเรียน นอกจากนี้ แว่นแก้ว ยังมีหน้าที่สั่งสอน รุ่งรวี บุตรสาวให้ แข็งแกร่งรู้จักประหยัคอดออม เลี้ยงชีพ ด้วยความสามารถของตนไม่ต้องพึ่งพาฝ่ายชาย

“อย่าเลยลูก ราคามันแพงนักเงินเรามีใช้เฉพาะแต่ที่จำเป็น ถ้าเงินใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เราจะอายุเขาวินหลัง ใครว่าเราจน เพราะไม่มีผู้ชาย เราต้องตั้งตัวอยู่ได้อย่างคนอื่นแม้จะมีแต่แม่เท่านั้น เราต้องอดออมและเขมิดเข้มเพื่อป้องกันความยากจนข้างหน้า และเราต้องเลี้ยงตัวด้วยกำลังแขนของเราเอง ไม่จ้อ ผู้ชายเป็นอันขาด”

(ดาวประจำใจ: 95)

การให้ภาพผู้หญิงเหนือว่ามีความสามารถด้านการเลี้ยงดูบุตรนับเป็นอุดมการณ์ที่มีต่อผู้หญิงในสังคมไทย สิ่งที่ อ.ไชยวรศิลป์ให้ภาพที่ต่างออกไปนั่นคือ ผู้หญิงเหนือไม่จำเป็นต้องอาศัยฝ่ายชายในด้านค่าใช้จ่าย ลักษณะดังกล่าวเป็นแนวคิดใหม่ที่ก้าวหน้าในยุคนั้น นอกจากนี้ ภาพลักษณ์ของแม่ที่มีต่อการอบรมบุตรในด้านการดำรงชีวิต รู้จักการใช้จ่ายแต่พอสมควรเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยหล่อหลอมให้เกิดภาพลักษณ์ของกุลสตรีได้เช่นกัน ภาพลักษณ์ดังกล่าวสะท้อนผ่านคำสอนของแม่ที่มีต่ออรุษา “ทรัพย์สินสมบัติทุกชิ้นของแม่ก็เท่ากับเป็นของลูกกับของน้องหญิงด้วย จะเป็นไรถ้าหากลูกนำมันออกมาใช้เพื่อการก่อสร้างชีวิตใหม่ เบิกเอาไปเถอะลูก เบิกเอาไปตามชอบใจ แต่ขอให้ใช้ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น” (จากฟากฟ้า: 152)

นอกจากนี้คำสอนในฐานะแม่ ที่สอนให้ลูกรู้จักการดำรงชีวิตยังเป็นการย้ำภาพลักษณ์ของกุลสตรีอย่างสมบูรณ์แบบ อีกทั้งคำสอนดังกล่าวยังสัมพันธ์กับคำสอนทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นคำสอนสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือให้เด่นชัด “เจ้าแม่เองก็เคยสอนว่าอย่าประมาท ชีวิตมันเป็นอนิจจัง ไม่มีอะไรเที่ยงแท้ คนที่ร่ำรวยที่สุดอาจต้องกลายเป็นคนยากจนที่สุดก็ได้ ไม่รู้ละ เจ้าแม่ท่านสอนมาอย่างนี้ ไม่ให้ดูหมิ่นคนที่ต่ำกว่า ไม่หยิ่งทะนงตนว่าสูงศักดิ์ คนเราเลือกเกิดเองไม่ได้ท่านว่าอย่างนี้ ” (จากฟากฟ้า: 492)

คำสั่งสอนที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนายังสะท้อนถึงวิถีชีวิตที่ต้องผูกพันกับศาสนาอย่างใกล้ชิด ลักษณะดังกล่าว เป็นความคาดหวังต่อสังคมว่าเมื่อผู้หญิงสูงอายุขึ้นต้องไปวัดเพื่อประกอบการบุญ อ.ไชยวรศิลป์จึงเลือกนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่สอดคล้องกับความคาดหวัง

ทางสังคมโดยอาศัยภาพของแม่ที่ดี ดังคำสอนที่มีต่อ อรุณา อีกตอนหนึ่งว่า“เจ้าแม่เคยสอนว่าชีวิตของคนเรานี้ไม่เที่ยง ไม่แน่นอน อย่าหวังว่าจะเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ตลอดไป มันต้องหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา” (จากฟากฟ้า: 566-567)

ไพรวันเป็นตัวละครที่ได้แสดงภาพของผู้หญิงที่แสดงถึงความอบอุ่นต่อบุตร “โห! ทำไมถึงไม่อยากมีนะกะ เด็กๆ นะ น่ารักออก และยังเลียดเนื้อเชื้อไขของตัวด้วย แปลกคุณสิริ ลักษณะจริง” (ไพรวัน: 526) ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงภาพลักษณ์ของความเป็นแม่ที่ต้องการให้ความอบอุ่นแก่บุตร นอกจากนี้ โนชายังเป็นตัวละครสำคัญที่สะท้อนภาพลักษณ์ของความเป็นแม่ที่ต้องการให้ความรักและความอบอุ่นแก่บุตรเช่นเดียวกัน “แต่นั่นต้องการให้นมลูก ได้ดื่มนมที่ออกจากอกของฉันทันเองมากกว่า ใครจะว่าหัวโบราณก็ยอม” (คุณหญิงภูธร: 108)

จากข้อความข้างต้นเป็นการสั่งสอนเกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิตโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต การสั่งสอนบุตร การให้ความอบอุ่นต่อบุตร นวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์ พบว่ามารดาทำหน้าที่อบรมสั่งสอนบุตรอย่างชัดเจนในเรื่องความประพฤติ และหลักการครองเรือน ตลอดจนการใช้ชีวิต เป็นสิ่งสำคัญที่มารดาต้องปฏิบัติ การเสนอภาพลักษณ์ดังกล่าว มีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์แบบกุลสตรีแบบภาคกลางให้แก่ตัวละครผู้หญิงเหนือเพื่อให้ผู้อ่านเชื่อว่าตัวละครในนวนิยายคือตัวแทนหรือภาพแทนของผู้หญิงเหนือทั้งหมด

3.4.1.4 ความเป็นลูก

ตัวละครผู้หญิงในนวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์ที่เป็นตัวละครหลักมีสถานภาพของความเป็นลูก มีทั้งมาจากครอบครัวเจ้าพื้นเมืองที่สูงศักดิ์ และมาจากครอบครัวของชนธรรมดา ส่วนใหญ่จะเป็นตัวละครที่มีสถานภาพโสด ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า ภาพลักษณ์ที่เป็นอุดมคติของสังคมปิตาธิปไตยที่คาดหวังต่อผู้หญิงคือ ภาพของเมียและลูกที่ดี ดังนั้นตัวละครผู้หญิงของ อ.ไชยวรศิลป์จึงมีลักษณะความเป็นลูกที่ดี ตามอุดมการณ์ทางสังคมที่เน้นชายเป็นใหญ่ ลักษณะดังกล่าวสะท้อนผ่าน รุ่งรวี ตัวละครจากเรื่องดาวประจำใจที่สามารถครองตนตามครรลองเยี่ยงกุลสตรีเธอยังต้องเสียดสละ อนาคตทางการศึกษาให้น้องสาวเพื่อแบ่งเบาภาระของมารดาที่ต้องเลี้ยงดูบุตรแต่เพียงลำพัง “เมื่อรุ่งรวีสำเร็จชั้นมัธยม ปัญหาเรื่องการศึกษาต่อก็ทำความหนักใจให้มารดา รายได้อันจำกัดไม่พอสำหรับ รายจ่ายในการศึกษาของคนสองคน รุ่งรวียอมเสียดสละหลักทางให้น้อง ตัวเองหารายได้เป็นการช่วยให้การเงินในครอบครัวดีขึ้น” (ดาวประจำใจ: 215)

นอกจากการเสียดสละอนาคตทางการศึกษาแล้วรุ่งรวียัง เข้มแข็งต่อสู้ชีวิต ไม่ยอมพึ่งพาบิดา ซึ่งเป็นคนกรุงเทพฯ เพราะแม่ได้ปลูกฝังไว้เช่นนั้น “สมบัติของคุณพ่อรุ่งไม่เคยคิดอยากได้

บาทเดียวก็ไม่ต้องการุ้งยังมีกินมีใช้” (ดาวประจำใจ: 91) รุ่งรีวีมีความภาคภูมิใจที่สามารถแบ่งเบภาระของมารดา ในด้านค่าใช้จ่ายต่างๆ ภายในบ้าน เธอทำงานอย่างหนักเพื่อนำมาใช้จ่ายเพราะไม่อยากให้มารดาต้องลำบาก ในขณะที่เธอต้องเสียดสละความสุขส่วนตัวความสุขของครอบครัว และเพื่อมารดาอันเป็นที่รัก แต่เธอก็ปฏิบัติด้วยความเต็มใจ “ความสุขของหล่อนจึงอยู่ที่ความภูมิใจในตัวเองที่สามารถยืนอยู่ในโลก ด้วยขาทั้งสอง และในวัยอันควรจะไฝ่ฝันถึงเสื้อผ้าอาภรณ์มากกว่าที่จะมานั่งคำนึงถึงรายรับรายจ่ายในบ้าน แต่ถึงกระนั้น หล่อนก็พอใจ และมีความสุขในขอบเขตที่ควรจะเป็นสุขได้ตามสมควร” (ดาวประจำใจ: 272) รายได้ทั้งหมดที่รุ่งรีวีหามาได้ด้วยการทำงานอย่างหนัก และนำรายได้มามอบให้กับมารดาเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว อีกส่วนหนึ่งเพื่อส่งเสียน้องสาวในด้านการศึกษา “ลูกคนอื่นมีก็คนพอทำงานมีรายได้แล้วจะนึกถึงแม่ แต่นี้รุ่งมอบให้แม่ใช้ทุกเดือน เลี้ยงทั้งแม่ทั้งน้อง” (ดาวประจำใจ: 293-294) เมื่อรุ่งรีวีทราบว่ามารดามีภาระหนี้สินอันเกิดจากการส่งเสียให้พี่ชาย และน้องสาวของเธอในการศึกษา อีกทั้งต้องกู้ยืมเงินเพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการแต่งงานให้กับบุตรชาย ดังนั้นรุ่งรีวีจึงพยายามทุกวิถีทางที่จะแบ่งเบภาระหนี้สินของมารดา “แม่คะ เราเป็นหนี้เขาทั้งหมดเท่าไร?...รุ่งโศกแล้วสมควรที่จะได้มีส่วนช่วยแบ่งเบภาระของแม่บ้าง” (ดาวประจำใจ: 293) อีกตอนหนึ่งที่ว่า “แม่จ๊ะ ที่ลูกถาม ไม่ได้หมายความว่าลูกต้องการอยากได้สมบัติ แต่อยากทราบความจริงเรื่องหนี้สินเท่านั้น เมื่อทราบแล้วก็จะได้คิดหาทางปลดเปลื้องเสียที รุ่งพยายามจะมียศฐาเพื่อช่วยแม่” (ดาวประจำใจ: 305-306) รุ่งรีวีทำงานอย่างหนัก โดยไม่เลือกงานเพียงเป็นงานที่สุจริตและสามารถสร้างรายได้ เธอก็พร้อมที่จะทำอย่างไม่ย่อท้อ เพื่อนำรายได้มาชดเชยภาระหนี้สิน “ส่งสารรุ่ง อดสำห้ผ่อนใช้ทั้งดอกทั้งต้นมาหลายเดือนตัวเองทำงานไม่มีวันหยุด กลางวันสอนหนังสือที่โรงเรียน กลางคืนอดสำห้รับสอนภาษาให้เด็กอีกออนงค์เล่าให้ฟังนะ รุ่งเดี๋ยวนี้พอมไปเยอะ” (ดาวประจำใจ: 341)

พฤติกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับ ทิพย์สุดาตัวละครจากนวนิยายเรื่อง จากฟ้าสู่ดิน ที่ต้องรับภาระหนี้สินของบิดา เมื่อมีผู้ยื่นข้อเสนอให้เธอยอมแต่งงานเพื่อแลกกับการปลดเปลื้องหนี้สินทั้งหมด เธอจึงมีแนวคิดที่จะสละความสุขของตนเองเพื่อญาติพี่น้อง “ตั้งแต่วันที่เขาประกาศเรื่องหนี้สินของเจ้าพ่อจนวันนี้ น้อยไม่มีความสบายใจเลย พยายามอย่างไรก็ลืมไม่ได้ มันเหมือนมีอะไรถ่วงหนักอยู่ในอก จะปลดออกก็ไม่ได้ รู้สึกไร้ค่าบุญเต็มทน ก็เลยคิดว่าจะสละตัวเองนี้แหละเพื่อความสุขของคนหลาย ๆ คน ” (จากฟ้าสู่ดิน: 696)

ภาพลักษณ์ของความเสียดสละเพื่อบุพการีสะท้อนผ่าน บุศรา ตัวละครจากนวนิยายเรื่อง ริมฝั่งแม่ระมิงค์ บุศราต้องสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสุขของบุพการี และพี่น้องร่วมสายโลหิต

บุศราถอนหายใจ ยิ้มอย่างเบื่อหน่ายเมื่อนึกถึงตัวเอง ชีวิตมีความหมายอะไรสำหรับเธอ ผู้เกิดมาสำหรับต้องอุทิศตนเพื่อทุกสิ่งทุกอย่าง เว้นแต่ความสุขและความปรารถนาของตนเอง ซึ่งผ่านไปแล้ว ไกลแสนไกล ชีวิตที่ขึ้นอยู่กับเกียรติยศ หน้าที่และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นกุลสตรีที่ได้รับยกย่องอยู่เสมอ เป็นลูกที่ดีของแม่ เป็นพี่ที่ดีของน้อง และเป็นน้องที่ดีของพี่

(ริมฝั่งแม่ระมิงค์: 525)

จะเห็นได้ว่าข้อความดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับแนวคิดของภาพลักษณ์ของผู้หญิงดีตามความคาดหวังของสังคม ดังนั้นบุศราจึงเป็นตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมอย่างชัดเจนมากที่สุด ทั้งรุ่งรวี ทิพย์สุดา และบุศรา ต่างเป็นตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นให้มีภาพลักษณ์ในการแบกรับภาระบุพการี โดยเฉพาะด้านค่าใช้จ่าย หนี้สิน โดยต้องเสียสละความสุขส่วนตัว เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู ต่อผู้มีพระคุณ ความพยายามในการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือในฐานะลูกที่ดี ผ่านตัวบทนั้น เป็นการสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือให้ต่างจากการรับรู้ของคนในสังคม

ภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่เสนอผ่านความสัมพันธ์ในครอบครัว ทั้ง 4 ลักษณะ คือ ความเป็นแม่บ้านและเป็นภรรยา ความเป็นผู้มัธยัสถ์ ความเป็นแม่ และความเป็นลูก ภาพลักษณ์ดังกล่าวถูกนำเสนอผ่านตัวบท โดยการสร้างภาพลักษณ์ให้ซ้อนทับกับภาพของกุลสตรี เพื่อนิยามความหมายใหม่ให้กับภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือ ที่ถูกสร้างขึ้นจากส่วนกลางว่าผู้หญิงเหนือ “ขี้เกียจ ใจง่าย และรักสวयरักงาม” เพราะภาพลักษณ์ของกุลสตรี ซึ่งมีความหมายตามพจนานุกรมว่า “หญิงผู้มีตระกูลและมีความประพฤติดี” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 135) ภาพดังกล่าวถูกสร้างขึ้นจากสังคมผ่านกลไกทางการเมืองต่างๆ ไม่ใช่เรื่องตามธรรมชาติ ภายใต้งคมที่ถูกยึดกุมด้วยอุดมการณ์ปิตาธิปไตย คุณค่าของผู้หญิงจึงถูกกำหนดโดยมาตรฐานของผู้ชาย ซึ่งแสดงผ่านความสววยความงามแบบที่เป็นอุดมคติ นอกจากนี้ ผู้หญิงยังถูกบังคับให้ต้องเป็นแม่ กล่าวคือนอกจากการตั้งครรภ์แล้วยังถูกบังคับให้ต้องเป็นผู้เลี้ยงดูลูก ดังนั้น อ. ไชยวรศิลป์ จึงเลือกสร้างภาพลักษณ์เป็นผู้หญิงในอุดมคติของสังคมไทยเพื่อตอบโต้กับภาพลักษณ์ด้านลบที่ถูกสร้างขึ้น

3.4.2 การสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือกับการวางตัวในสังคม

การสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่เกี่ยวกับการวางตัวในสังคม อ.ไชยวรศิลป์เลือกสร้างภาพลักษณ์ของตัวละครในลักษณะดังกล่าวเพื่อจะสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับผู้หญิงเหนือและตอบโต้ภาพลักษณ์ด้านลบที่ถูกสร้างขึ้นจากส่วนกลาง จำแนกออกเป็น 3 ลักษณะดังนี้

3.4.2.1 รักนวลสงวนตัว

3.4.2.2 วางตนเหมาะสม

3.4.2.3 รู้จักควบคุมอารมณ์

3.4.2.1 รักนวลสงวนตัว

ภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่รักนวลสงวนตัว นั้นเป็นการนิยามความหมายใหม่เพื่อตอบโต้ภาพลักษณ์ “ความใจง่าย” ของผู้หญิงเหนือที่ถูกสร้างขึ้นจากวรรณกรรมส่วนกลาง ดังนั้น อ.ไชยวรศิลป์จึงสร้างตัวละครที่รักนวลสงวนตัว อันเป็นค่านิยมอันพึงประสงค์ต่อผู้หญิง ศศิธร ตัวละครเอกจากเรื่อง ส่องหล้า สะท้อนภาพลักษณ์ดังกล่าว “พี่ระมัดระวังอยู่เสมอ ที่จะไม่ปล่อยใจให้หัวใจไปรักใคร่เข้า มันจะก่อความทุกข์หนัก ในเมื่อเราไม่สามารถจะแต่งงานกับคนที่(...)ไม่คู่ควร” (ส่องหล้า: 537) ส่องหล้าเป็นตัวละครที่มีลักษณะของการระวังตัว เมื่อต้องเกี่ยวข้องกับเพศตรงข้าม เช่นกัน ส่องหล้าจะระมัดระวังตนเป็นพิเศษ แม้ฝ่ายชายจะเป็นบุคคลที่คุ้นเคยก็ตาม “นายกลับไปนี่จะติดต่อกับคุณชาติตามเขาเรื่องงาน คนัยคิดว่าเป็นการน่าเกลียดไหมที่หญิงสาวไปติดต่อกับผู้ชายก่อน นายไม่รู้ละ ก่อนไม่เคยคิดถึงปัญหานี้ แต่เดี๋ยวนี้มันจำเป็น” (ส่องหล้า: 753) ภาพลักษณ์ของความรักนวลสงวนตัวของตัวละครของ อ.ไชยวรศิลป์ นั้นเป็นไปอย่างเข้มข้นและจริงจัง บางครั้งทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิดว่าตัวละครเป็นคนถือตัว

“จริง ๆ นะลูกผู้หญิงที่สาวแล้วก็สวยๆ อย่างตัว อย่างคาริกายังจี ไม่เห็นจะต้องเรียนไปทำไมมากมายให้เสียเวลา เปลืองเงินเปลืองทองไปเปล่า ๆ ถึงไม่เรียนสูง ๆ ก็มีทางรวยเป็นล้าน ศศิธรก็เหมือนกัน มีทางที่จะรวยเป็นล้าน ถ้าไม่หยิ่งและไว้ตัวจนเกินไป ”

(ส่องหล้า: 777)

ส่องหล้าสะท้อนภาพลักษณ์ที่เป็นความคาดหวังของผู้เขียนที่ต้องการให้เป็นภาพตัวแทนของผู้หญิงเหนือที่ระมัดระวังแม้ในห้วงของความคิด หากเป็นเรื่องเกี่ยวกับเพศตรงข้ามถือว่าเป็นสิ่งที่พึงหลีกเลี่ยง และน่ารังเกียจอย่างยิ่ง ลักษณะดังกล่าวแสดงถึงการสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือให้มีความเป็นกุลสตรี “ส่องหล้ารีบดึงตัวให้กลับคืนมาสู่งานเฉพาะหน้าที่ทันที นึกอาลัยที่ได้

ปล่อยให้คำนึง เพื่อต่างเพศเสียหลายนาที” (ส่องหล้า: 267) ความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครกับเพศตรงข้ามโดยเฉพาะผู้ชายจากกรุงเทพฯ ถือว่าเป็นสิ่งที่พึงระมัดระวังและควรหลีกเลี่ยง ไพรวันเป็นตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นให้มีความเกี่ยวข้องกับตัวละครผู้ชายจากกรุงเทพฯ แต่ไพรวันก็สามารถระมัดระวังตัว และวางตนได้อย่างเหมาะสม เพื่อไม่ให้ผู้อื่นเข้าใจผิด

นี่ถึงอรรถ ไพรวันเกิดความรู้สึกอยากจะเอ่ยชื่อของเขามาให้ภรรยาฟังเป็นกำลัง แต่เกรงว่าจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งคิดไปว่าตนนั้นช่วงมีเรื่องอันเกี่ยวกับเพศตรงข้ามมาพูดมากมาย ซึ่งความจริงแล้ว ไพรวันเกือบไม่มีเพื่อนเพศตรงข้าม ไม่นับที่รู้จักกันอย่างผิวเผิน (ไพรวัน: 346)

ภาพลักษณ์ของการรักษาวลสงวนตัวยังหมายถึงการระวังในการเลือกคู่ครอง ไพรวันได้ใคร่ครวญถึงความเหมาะสมระหว่างตนเองกับวรวิ หนุ่มสังคมจากตระกูลที่ร่ำรวย แม้วรวิจะเข้ามาสานสัมพันธ์อย่างถูกต้องตามกรอบของประเพณีทุกประการแต่ ไพรวันก็มีได้หวั่นไหว อีกทั้งระวังตนเพื่อป้องกันความผิดพลาดอันเนื่องมาจากการตัดสินใจ

“ถ้าเราผลิผลามรับปาก ถ้าเผื่อเขาจะมารักเราเพราะเหตุผลที่เบาบาง อย่างเหลือเกิน คุณวรวิ อาจมีทุกสิ่งทุกอย่างที่ผู้หญิงทั้งหลายใฝ่ฝันหา แต่เราก็ต้องพิจารณาว่าเราเหมาะสมกับเขาหรือไม่ ลูกคิดอยู่เสมอว่าคุณวรวิมีอะไรหลายอย่างที่ลูกไม่สามารถนำตัวขึ้นไปคู่เคียงกับเขา” (ไพรวัน: 446)

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่รักษาวลสงวนตัวนี้แม้ตัวละครจะมีกรอบแล้วอย่าง อโนชา แต่ก็ยังคงระมัดระวังตัวเมื่อต้องเกี่ยวข้องกับเพศตรงข้าม “การไปมาหาสู่ดิฉันจะทำให้เกิดความเข้าใจผิด อย่างน้อยก็ทางฝ่ายสามีดิฉันหรือฝ่ายภรรยาของคุณ(...)คุณไม่มีสิทธิ์มายุ่งเกี่ยวกับดิฉันเพราะคุณก็ทราบแล้วว่าไม่ใช่หญิงโสด ดิฉันมีสามีและมีลูกแล้ว” (คุณหญิงภุช: 562) สอดคล้องกับพฤติกรรมของ อุษาดี ตัวละครจากเรื่องคุณนาย ที่มีความระมัดระวังตน เมื่อต้องเกี่ยวข้องกับเพศตรงข้าม เพื่อรักษาเกียรติยศของตนเองและครอบครัว ดังข้อความที่ว่า “วันนั้นคุณสุวิทย์ออกจะนั่งนาน เกินสมควรไปสักหน่อย ซึ่งรู้สึกไม่สู้จะเหมาะสำหรับการเยี่ยมชมแม่บ้านที่พ่อบ้านไม่อยู่” (คุณนาย : 292)

ภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่รักนวลสงวนตัว ที่สะท้อนผ่านพฤติกรรมของ ศศิธร ส่องหล้า ไพรวรรณ อโนชา และอุษาวดี ดังกล่าวมีนัยยะสำคัญที่ต้องการตอบโต้กับภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่โจ่งง่าย อันเกิดจากการสร้างภาพลักษณ์ในวรรณกรรมเรื่องต่างๆ จากส่วนกลาง

3.4.2.2 วางตนเหมาะสม

อ.ไชยวรศิลป์ สร้างภาพลักษณ์การวางตนที่เหมาะสมให้กับตัวละครผู้หญิงเหนือในนวนิยายเรื่องต่าง ๆ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับผู้หญิงเหนือ การวางตนให้เหมาะสมกับฐานะของตนนั้นเป็นลักษณะของผู้หญิงที่พึงปรารถนา ศรีวรรณ ตัวละครจากเรื่อง คำควรเมือง สามารถวางตนให้เหมาะสมกับฐานะของตนดังคำพูดของสันทยาที่กล่าวถึงศรีวรรณว่า ““อ้อ! ครูศรีวรรณ” สันทยาออกชื่อหญิงสาวชนบทซึ่งเคยมาช่วยงานที่บ้าน ในฝ่ายหลวงรู้สึกว่าเป็นคนที่น่ารักไม่น้อยเหมือนกัน ศรีวรรณ สุภาพเยือกเย็น น่าเอ็นดูมาก(...)เคยคุยด้วยสี่ห้าครั้งรู้สึกพูดจาเป็นหลักเป็นฐานดี” (คำควรเมือง: 1116) ส่องหล้า เป็นตัวละครสำคัญอีกตัวหนึ่งที่ช่วยสร้างภาพลักษณ์ในการวางตนที่เหมาะสมให้กับผู้หญิงเหนือ มีผู้กล่าวถึงส่องหล้าว่า“ส่องหล้า นารี คนนี้เท่าที่เห็นวางตัวดีที่สุดในแดนนั้นแล้วไม่ได้พบกัน เห็นว่ามาอยู่กับพ่อที่ทางกรุงเทพฯ มาเรียนต่อ” (ส่องหล้า: 337) นวนิยายเรื่องส่องหล้ายังกล่าวถึง ศศิธร ผู้หญิงเหนือที่รักการอ่าน และรอบรู้ประวัติศาสตร์ล้านนา ด้วยการค้นคว้า ศศิธรวางตนได้เหมาะสมจนได้รับการยกย่องจากสังคม “บางคนขนานนามศศิธรว่า “ธิดาแห่งลุ่มน้ำระมิงค์” และ “ตัวแทนของวัฒนธรรมล้านนาไทย” เพราะการแต่งกายและมารยาทอันหาที่ติมิได้” (ส่องหล้า: 524 – 525)

การวางตนให้เหมาะสมทั้งด้านการแต่งกาย และมารยาทอันงดงาม คล้ายคลึงกับพฤติกรรมของส่องหล้าที่มีมารยาทอันงดงามและนุมนวล อ่อนน้อมถ่อมตน ปฏิบัติต่อผู้อาวุโสอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง สอดคล้องกับทัศนคติอันพึงประสงค์ต่อผู้หญิงในสังคมไทย ดังข้อความที่กล่าวถึงส่องหล้าว่า

อาจารย์วิภาดา พับหนังสือรายสัปดาห์ที่อ่านเสร็จลงบนโต๊ะ ยิ้มกับหญิงสาวที่นั่งพับเพียบกับพื้นอย่างเมตตาปราณี ในใจนั้นนึกชมความสุภาพแห่งผิวพรรณและความงามที่หมดจด ผ่องแผ้วเหมือนบุปผชาติที่บานรับน้ำค้างตอนอรุณรุ่ง ทั้งยังงามด้วยกิริยามารยาทงามท่วงทีวาจาอย่างหาที่ติมิได้ รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตนกับคนที่ตนเคารพเชื่อถือและรู้จักไว้ตัวอย่างพอควรไม่มากก็น้อย

(ส่องหล้า: 70)

การวางตัวของผู้หญิงเหนือในฐานะของมารดา ปรากฏผ่านภาพลักษณ์ของนางแว่นทิพย์ จากเรื่อง ดาวประจําใจ ที่สามารถครองตนอย่างเรียบร้อย รู้จักการละเว้นในสิ่งที่ไม่ควร กอปรไปด้วยคุณสมบัติของกุลสตรีอย่าเพียบพร้อม

ส่วนทางฝ่ายมารดา ซึ่งเป็นชาวเหนือโดยกำเนิดนั้นเล่า แม้จะไม่มีคุณสมบัติอันเสมอด้วยสามี ก็ควรจัดอยู่ในจำพวกกุลสตรี ผู้มีความสุภาพอ่อนน้อมและขยันขันแข็ง ไม่ใช่คุณสมบัติหยิ่งโง่งงสำรวย มีน้ำใจสัจย์ซื่อ และเลื่อมใสในพระธรรมโอวาทตามแบบของชาวพุทธที่ดี มีสติรู้จักคิดและใคร่ครวญในสิ่งที่ควรหรือไม่ควรต่าง ๆ รู้จักเก็บออมทรัพย์ที่สามีเป็นผู้หา ไม่ใช่จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ประพฤติตนเป็นช้างเท้าหลัง ที่พร้อมจะก้าวตามสามีอยู่ทุกขณะ

(ไพบรวัน: 122-123)

การวางตนอันเหมาะสมของนางแว่นทิพย์นั้นถ่ายทอดมาสู่ไพบรวันด้วยการอบรมสั่งสอนจนไพบรวันสามารถวางตนได้อย่างเหมาะสมต่อหน้าผู้ใหญ่ ไม่แสดงออกจนเกินงาม แม้กำลังกล่าวถึงคู่รักของตน ไพบรวันสามารถเก็บความรู้สึก ไม่ให้แสดงออกอย่างประเจิดประเจ้อ “คุณวรวิภา รู้สึกว่า เอาใจเอื้อเพื่อพวกเราดีมากเลยทีเดียว” คุณอาพูดแล้วก็มองหน้าหลานสาวคล้ายจะค้นหาแววพิรุณ แต่ไพบรวันก็มิได้มีกิริยาเหนียมอายแต่อย่างใด คงสนองตอบด้วยน้ำเสียงปกติธรรมดา” (ไพบรวัน: 489)

นอกจากนี้การวางตัวของตัวละครที่มีฐานะทางสังคมสูง เช่น อโนชา ภรรยารัฐมนตรี เมื่อสามีพ้นจากตำแหน่งดังกล่าวก็ไม่ได้รับการดูถูก กลับได้รับการชื่นชมจากบุคคลรอบข้าง เนื่องจากการวางตัวให้เหมาะสมอยู่เสมอ

“คุณอโนชานี่เก่งจริง ๆ ผมเห็นผู้หญิงมาก็มากแล้ว ไม่เคยเห็นใครเก่งเท่าคุณเลยจริง ๆ ตอนเป็นคุณหญิงก็วางตัวงามสมศักดิ์ศรีรัฐมนตรี เวลาที่พ้นจากตำแหน่ง คุณก็วางตัวไปอีกแบบหนึ่งตามกาลเทศะ ผมว่าคุณหญิงจริง ๆ ยังสู้คุณไม่ได้ พอหลุดออกจากตำแหน่งหรือยามที่สามีหมดศรีศมภ์ก็เลยอับแสงไปทีเดียว แต่คุณอโนชาเด่นเสมอ และเก่งเสมอ”

(คุณหญิงภูธร: 855)

การวางตนให้เหมาะสม โดยให้ความเอื้อเฟื้อและสงเคราะห์แก่คนทั่วไป จนได้รับยกย่องจากคนรอบข้างและนำมาเป็นแบบอย่างในการสั่งสอนให้ผู้อื่นกระทำความดี กิ่งแก้ว ตัวละครจากเรื่องแฉนมธุรส ก็ได้รับการยกย่องจากคนในชุมชน “ชาวบ้านทุ่งศรีงามเขากล่าวขวัญถึงพี่แก้วในแง่ดีงามทั้งนั้น ผู้หลักผู้ใหญ่ ใครมีลูกสาวหลานสาว ก็มักตั้งความปรารถนาไว้ว่าขอให้ได้อย่างพี่แก้ว” (แฉนมธุรส: 165) การวางตนในด้านการเคารพพระบอวูโสก็เป็นภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนืออีกประการหนึ่ง ทิพย์สุดา ตัวละครจากเรื่องจากฟากฟ้า ที่ยึดมั่นในระบบบอวูโสตามคำนิยามของสังคมไทยที่ไม่ว่าร้ายต่อผู้บอวูโสพร้อมให้อภัยต่อความผิดพลาดนั้น “ทิพย์สุดามองตอบอย่างไม่สะทกสะท้านพร้อมกับสำนึกว่า เป็นการเปล่าประโยชน์ที่จะพูดถึงความบกพร่องของผู้สูงอายุอันเป็นที่ควรสักการะอย่างสูง ตามกฎประเพณีที่นิยมกันมาแต่โบราณกาล” (จากฟ้าสู่ดิน: 124)

การวางตนที่เหมาะสมกับบริวาร หรือคนใกล้ชิด เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ ทิพย์สุดาประพฤติปฏิบัติอยู่เสมอ ความเอาใจใส่คนรอบข้างแม้จะต่างฐานะ ต่างชนชั้น แสดงถึงภาพความโอบอ้อมอารี มีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ภาพดังกล่าวทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึกด้านบวก ต่อตัวละครผู้หญิงเหนือ “มีแต่เจ้าน้อยนี้แหละ เอาใจใส่เรื่องจุจกรอบบ้าน ใครเจ็บไข้ได้ป่วย ถ้าไม่ได้เจ้าน้อยก็แย่ไปตาม ๆ กัน ไม่มีใครห่วงใยเท่าเจ้าน้อย คอยสังนัสนี้ไม่มีขาด ป้าว่าคุ่มนี้ขาดเจ้าน้อยเสียคนเดียวเหมือนขาดแสงสว่าง” (จากฟ้าสู่ดิน: 245)

แม้ทิพย์สุดาจะอยู่ในฐานะนายจ้าง ที่ต้องบังคับบัญชาสั่งการบริวาร แต่เธอเลือกที่จะใช้คำว่าขอ แทนการสั่งเป็นการให้เกิดติดกับผู้ที่มิฐานะด้อยกว่าตน “เจ้าน้อย ซึ่งใช้ใครทำอะไร ไม่ลืมคำว่า “ขอ” ขึ้นต้น เรียกคนใช้ในคุ่มไม่เคยใช้คำว่า “อิ” หรือ “ไอ้” วาจาสุภาพอ่อนหวานแม้แต่คนที่ดำที่สุด” (จากฟ้าสู่ดิน: 247) ภาพลักษณ์ของทิพย์สุดา สอดคล้องกับ อุษาวดี ตัวละครจากเรื่องคุณนาย ที่อยู่ในฐานะของภรรยานายอำเภอที่ต้องบังคับบัญชาลูกน้องที่เป็นภรรยาของข้าราชการในอำเภอ อุษาวดีสามารถทำหน้าที่ได้อย่างดี และวางตนได้เหมาะสมว่า “คุณนายคะ ดิฉันนะรักคุณนาย และมีอีกหลายคนที่นี่ที่รักคุณนาย เพราะคุณนายวางตัวดีเหลือเกิน ไม่ว่าร้ายใคร ไม่ซ้ำเติมใคร แม้คนคนนั้นจะทำผิดคิดผิด เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ลูกน้องทั่วหน้าสม่ำเสมอ เพราะฉะนั้นคุณนายต้องเข้าใจนะค่ะว่า ทุกคนหวังดีต่อคุณนายทั้งนั้น” (คุณนาย: 99)

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงถึงภาพลักษณ์ด้านบวกของผู้หญิงเหนือที่เกิดขึ้นจากการวางตัวให้เหมาะสมกับฐานะของตน การวางตนที่เหมาะสมกับบทบาทของตัวละคร ย่อมส่งผลต่อภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือในลักษณะของผู้หญิงที่งามกิริยา ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่สำคัญในสังคมปิตาธิปไตย

3.4.2.3 รู้จักควบคุมอารมณ์

การสร้างภาพลักษณ์ตัวละครให้รู้จักควบคุมอารมณ์ นอกเหนือจากการสร้างภาพลักษณ์ด้านบวกให้กับตัวละครผู้หญิงเหนือ แล้วยังเป็นการสร้างภาพลักษณ์ในลักษณะคู่ต่างขั้วกับภาพลักษณ์ของผู้หญิงกรุงเทพฯ ด้วย อ.ไชยวรศิลป์ สร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงภาคกลางให้เป็นผู้หญิงเจ้าโทสะ เพื่อให้ผู้อ่านเปรียบเทียบพฤติกรรมของตัวละครทั้งสองฝ่าย และทำให้ภาพลักษณ์ด้านบวกของผู้หญิงเหนือเด่นชัดขึ้น ส่องหล้า เป็นตัวละครที่สร้างภาพลักษณ์ ผู้หญิงที่รู้จักยับยั้งและอดกลั้นต่อความโกรธ

พอพูดพาดพิงไปถึงบิดาบังเกิดเกล้า ส่องหล้าชักคอแข็งอยากลุกแก้อำนาจโทสะสักครั้ง เหลือเกิน แต่ไม่ได้ นั่นมิใช่วิสัยของคนที่ผ่านมาการอบรมดีมาก่อน ควรข่มใจไว้มิให้โกรธง่าย ไม่ทำอะไรหุนหันพลันแล่น ถึงไม่อยากจะชื่อว่าคนอดใจไว้ได้เป็นพระชนะเป็นมาร แต่ส่องหล้าจำต้องอดใจ

(ส่องหล้า: 774)

ข้อความข้างต้นแสดงถึงความอดกลั้นต่อสิ่งชั่วร้ายอารมณ์ แต่ส่องหล้าสามารถข่มความรู้สึกได้เนื่องจากการอบรมสั่งสอนจากมารดา นอกจากนี้ส่องหล้าไม่ต้องการตอบโต้ฝ่ายตรงข้าม กลับพยายามทำดีเพื่อเอาชนะฝ่ายตรงข้าม ดังข้อความที่ว่า“เราจะไม่ตอบแทนความเกลียดด้วยการเกลียดตอบ พี่คิดว่าพี่จะเอาชนะวิถีของคุณนาง แม้ต้องพยายาม ทั้งนี้เพื่อเห็นแก่พ่อ” (ส่องหล้า: 241) นอกจากความอดกลั้นต่อการชั่วร้ายของฝ่ายที่ตรงตนเป็นปรปักษ์กับตัวละครผู้หญิงเหนือแล้ว ทิพย์สุดา ตัวละครจากเรื่องร่วมแผ่นดิน ต้องอดกลั้นจากสายตาของครอบครัวที่พยายามตั้งคำถามถึงความตกต่ำของชีวิตที่ครั้งหนึ่งเคยใช้ชีวิตอย่างสุขสบาย แต่กลับต้องมาใช้ชีวิตอย่างคนธรรมดา เธอต้องอดทนอดกลั้นกับสายตาของครอบครัวที่พยายามดูถูกดั่งข้อความที่กล่าวถึงทิพย์สุดาว่า

แทบทุกคนสนใจในชีวิตที่หล่นลงมาจาก วิมานทองตลอดจนเรื่องรักที่คล้ายกับนิยาย เหลือเกิน ครูสาว ๆ บางคนพยายามเลียบเคียง เพื่อจะรู้เรื่องนี้ และบางคนก็มองดูเธออย่าง สมเพช อย่างเห็นใจ และอย่างสมน้ำหน้า ทิพย์สุดาได้ต้อนรับสิ่งเหล่านี้ด้วยการนิ่งอย่าง อดกลั้น และอดทนตลอดมา

(ร่วมแผ่นดิน: 16)

ทิพย์สุดาได้แสดงภาพของผู้หญิงที่มีความอดกลั้นต่อการชั่วร้ายของนภาสิริ พี่สะใภ้ชาวกรุงเทพฯ ที่กล่าวดูถูกบิดาของเธอ แต่ทิพย์สุดาสามารถอดทนและเลือกที่จะนิ่งเฉย เพื่อรักษา

ความสัมพันธ์กับภาสิริให้ดำเนินต่อไป การกระทำของทิพย์สุดาเป็นการสร้างภาพเปรียบเทียบระหว่างผู้หญิงเหนือกับผู้หญิงกรุงเทพฯ ดังที่ผู้เขียนกล่าวไว้ว่า

ความรู้สึกอย่างหนึ่ง พุ่งขึ้นสู่สมอง เกิดความใคร่ที่จะใช้วาทารมณ์แรงตอบโต้กับพี่สะใภ้ให้สาสม แต่ยังมีสติระลึกได้ว่าไม่ควร เพราะถ้าพูดออกไปแล้ว ทิพย์สุดาไม่เชื่อว่าคำพูดของตนจะไม่ทำให้เกิดรอยร้าวขึ้นระหว่างเธอกับภาสิริ ดังนั้นวิธีที่ดีที่สุดที่จะระงับความโกรธคือนิ่ง ทำเป็นไม่ได้ยินคำถามอันแสดงหูของอีกฝ่ายหนึ่งอย่างดื้อๆ

(ร่วมแผ่นดิน: 386)

อุษาวดี ตัวละครจากเรื่องขุนนาง เมื่อต้องเผชิญหน้ากับสายสวาท ผู้หญิงที่กำลังจะมาแย่งสามีของเธอ แม้อุษาวดีจะทั้งเกลียดชังและโกรธแค้น แต่เธอสามารถสะกดกลืนอารมณ์และเลือกที่จะหนีจากภวการณ์อันตึงเครียด เพื่อหลีกเลี่ยงการปะทะ และอาจนำความเสื่อมเสียมาสู่ตนเอง อุษาวดีก็เลือกที่จะไม่ประพฤตินั้น “ขอสารภาพว่าถ้าสายสวาทเป็นสิ่งที่ดิฉันสามารถขยี้ได้ ดิฉันคงขยี้ไปเดี๋ยวนั้น แต่นี่ดิฉันทำอย่างนั้นไม่ได้ สติของดิฉันไม่อนุญาตให้ทำสิ่งที่รุนแรงร้ายกาจ” (ขุนนาง: 430) เช่นเดียวกับรุ่งรวี ที่ยอมเสียสละอนาคตทางการศึกษาให้กับน้องสาว แต่เมื่อน้องสาวไม่สนใจเรียนอีกทั้งยังติดต่อกับผู้ชายกรุงเทพฯ ทางจดหมาย ที่พบโดยบังเอิญ รุ่งรวี ไม่พอใจในการกระทำที่ไม่สมควรของน้องสาว แต่สามารถควบคุมความโกรธนั้นได้ “หล่อนก็ทำกริยาคล้ายกับขยี้ให้ยับไปกับมือ แต่เพราะถูกอบรมไม่ให้เป็นคนงูวาม และลูแก่อำนาจโทสะ” (ดาวประจำใจ : 200)

อ.ไชยวรศิลป์ได้อธิบายสาเหตุของการอดกลืนของรุ่งรวีว่ามาจากการอบรมจากครอบครัว สอดคล้องกับการกระทำของทิพย์สุดา ที่ได้เห็นพฤติกรรมอันไม่สมควรระหว่างน้องสาวของเธอกับเพศตรงข้าม ทิพย์สุดาเลือกที่จะนิ่ง และอดกลืน เพื่อรักษาเกียรติของน้องสาวและตระกูลของเธอ “ทิพย์สุดานั่งหน้าร้อนผ่าว สมองตื้อตันเพราะความโกรธ ทั้งอาย โกรธในกริยาอาการของน้อง(...)แต่จำเป็นต้องสะกดกลืนความรู้สึกทุกอย่างไม่ให้ปรากฏออกมาต่อหน้า” (จากฟ้าสู่ดิน: 236)

การสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือให้เป็นผู้หญิงที่มีความอดทนอดกลืนต่อสิ่งชั่วๆ ที่มีสาเหตุมาจากคู่ปรีภัยที่เป็นตัวละครจากกรุงเทพฯ นั้นมีความสำคัญ กล่าวคือ อ.ไชยวรศิลป์ต้องการเปรียบเทียบพฤติกรรมของตัวละครทั้งสองฝ่ายให้ผู้อ่านเห็นอย่างชัดเจน และเลือกเชื่อว่าตัวละครมีลักษณะเช่นนั้นอย่างแท้จริง

การสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือในการวางตนในสังคมทั้ง 3 ลักษณะ คือ รักนวลสงวนตัว วางตนเหมาะสม และรู้จักควบคุมอารมณ์ การสร้างภาพลักษณ์ดังกล่าวผ่านพฤติกรรมตัวละคร ที่ผู้หญิงเหนือวางตนเหมาะสมกับบทบาทตนย่อมส่งผลต่อภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือคือมีความเป็นกุลสตรี ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่สำคัญในสังคมปิตาธิปไตย อีกทั้งเป็นการนิยามความหมายให้กับผู้หญิงเหนือ ที่มักถูกสร้างในด้านลบ ว่าใจง่าย อันเกิดจากการสร้างภาพลักษณ์จากส่วนกลาง ที่มีรากฐานมาจากวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ อีกทั้ง อ.ไชยวรศิลป์ ต้องการเปรียบเทียบพฤติกรรมของตัวละครทั้งสองฝ่ายให้ผู้อ่านเห็นอย่างชัดเจน และเลือกเชื่อว่าภาพเสนอดังกล่าวเป็นความจริง

3.4.3 การสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือที่มีความภูมิใจในอัตลักษณ์

การสร้างตัวละครของ อ.ไชยวรศิลป์ คือการเสนอภาพผู้หญิงเหนือที่มีความสัมพันธ์กับท้องถิ่น อันหมายถึงท้องถิ่นล้านนาที่ประกอบด้วย 8 จังหวัดภาคเหนือ ชาติพันธุ์เป็นมิตินึงที่มีความสำคัญยิ่งในอัตลักษณ์ของบุคคลควบคู่ไปกับเพศสถานะ และชนชั้น (เสนาะ เจริญพร, 2548: 158) นวนิยายของอ.ไชยวรศิลป์มีความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงเหนือ กับผู้หญิงภาคกลาง การเสนอภาพลักษณ์ผู้หญิงที่ยึดมั่นต่อท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงการต่อรองอำนาจในการนิยามภาพลักษณ์ใหม่ให้กับผู้หญิงเหนือ จากการศึกษาพบว่า การสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือที่มีความภูมิใจในอัตลักษณ์สามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

3.4.3.1 รักศักดิ์ศรี

3.4.3.2 ภูมิใจต่อท้องถิ่นล้านนา

3.4.3.3 มีอุดมการณ์เพื่อท้องถิ่น

3.4.3.1 รักศักดิ์ศรี

ภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือในวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นจากส่วนกลางนั้นมีส่วนสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ด้านลบให้แก่ผู้หญิงเหนือ วรรณกรรมกลุ่มดังกล่าวเน้นสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือใจง่าย ต้องอาศัยฝ่ายชายในด้านต่าง ๆ แม้กระทั่งโอศุทธวณูของความรักจากฝ่ายชาย จนกระทั่งประชดามีด้วยความตายอย่างเช่น สาวเครือฟ้า ดังนั้นตัวละครของ อ.ไชยวรศิลป์จึงสร้างในลักษณะตรงข้าม ดังเช่น อุษา ตัวละครจากเรื่องสองหล้าที่รักศักดิ์ของตน ซึ่งภาพที่ถูกนำเสนอ ย่อมถูกคาดหวังให้เป็นภาพตัวแทนของผู้หญิงเหนือทั้งหมด ที่เด็ดเดี่ยวไม่ยอมตกอยู่ในอำนาจของความรัก “แม่นายรักคุณพ่ออย่างเต็มอก แต่ท่านตั้งใจเสียได้เพราะเห็นแก่เกียรติของชาติยะ(...)เรื่องอะไรที่ต้องมาคอย “กินน้ำได้สอ” ผู้ชายคนเดียว ถูกแย่ง ถูกทิ้ง เหมือน เด็ก ๆ แย่ง

ขนมหน้านางรังเกียจเคียงกันที่ซึ่งคนอย่างแม่นายทนไม่ได้”(สอ่งหล้า: 247) ข้อความดังกล่าวสะท้อนภาพของ อุษายอมละทิ้งความรักจากผู้ชายชาวกรุงเทพฯ ที่ต้องแบ่งปันความรักให้กับผู้หญิงกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นสิ่งที่อุษายอมไม่ได้ การปฏิเสธความสัมพันธ์ลักษณะดังกล่าว แสดงถึงภาวะที่เหนือกว่าผู้หญิงกรุงเทพฯ อีกทั้งสามารถสร้างภาพลักษณ์ด้านลบให้กับผู้หญิงกรุงเทพฯ อีกด้วย นอกจากนี้ สอ่งหล้า บุตรีของ อุษา ก็รักศักดิ์ศรีของผู้หญิงเหนือเมื่อมีผู้ทาบทามให้เธอแต่งงานกับผู้ชายกรุงเทพฯ เพื่อพยุฐานะของครอบครัวที่กำลังย่ำแย่ แต่เธอก็ปฏิเสธ “พวกเรายังไม่ต้องการลดคุณค่าของตัวเองแบบนั้น เรายังมีมือมีเท้า มีสติปัญญาพอที่จะไม่ต้องขายตัวให้แก่เงิน ถึงยากจนลงยังไงเราก็จะขอยืนหยัดด้วยการเป็นตัวของตัวเองตลอดไป” (สอ่งหล้า: 781-782)

สอ่งหล้าปฏิเสธและยังยืนยันว่าจะต่อสู้เพื่อปากท้องของตนจะไม่ยอมขายตัว เพื่อแลกกับเงิน เช่นเดียวกับ รุ่งรวี ตัวละครจากเรื่องดาวประจำใจ ที่ออกมาปกป้องศักดิ์ศรีของผู้หญิงเหนือเสนอตัวเพื่อแก้ไขภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือที่ถูกมองว่า ใจง่าย อันเกิดจาก “ทัศนคติของคนนอกลานนาทั้งหลาย” อีกทั้งเป็นการสร้างภาพลักษณ์ด้านลบให้แก่ผู้ชายกรุงเทพฯ ในด้านความไม่จริงใจ อาศัยความไร้เดียงสาของผู้หญิงเหนือเป็นเครื่องมือทำลายผู้หญิงเหนือ “หล่อนจะไม่ยอมให้เกียรติของสตรีชาวภาคเดียวกับ “แม่” ต้องชอกช้ำเพราะความอ่อนแอ เพราะความเขลาและเพราะความเชื่ออย่างไม่ลืมหูลืมตา(...)รุ่งรวี ที่จะต้องกอบกู้เกียรติของ “ลูกสาวเหนือ” ไว้จาก “ความเป็นคนใจง่าย ในทัศนคติของคนนอกลานนาทั้งหลาย””(ดาวประจำใจ: 223)

นอกจากนี้ นางแว่นแก้ว มารดาของ รุ่งรวี จากเรื่องดาวประจำใจ ก็แสดงภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่รักศักดิ์ศรีเช่นกัน ตัวละครออกมาปกป้อง สั่งสอน และได้แสดงความดูหมิ่นสติผู้ชายชาวกรุงเทพฯ ที่ได้อาศัยความไร้เดียงสาของผู้หญิงเหนือ กระทั่งมีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งจนหล้า ตั้งครรภ์อย่างไม่พึงประสงค์

“ถ้าแกเป็นลูกผู้ชาย แกต้องไปปรับผิด ผู้ชายที่ไม่ยอมรับผิดชอบในกรรมที่ตนเป็นผู้ก่อ ไม่มีสิทธิที่เรียกตัวเองว่ามนุษย์ กันไม่เชื่อว่า คนอย่างแกจะเป็นเช่นนั้น แกเป็นลูกผู้ชายมีการศึกษา เป็นสุภาพบุรุษ แกต้องไม่ไปเพิ่มจำนวน “ชาวยอดดัย” นับไม่ถ้วนคนที่ทำให้ชาวเหนือมองชาวใต้ด้วยความพยาบาทอาฆาตมานับสิบๆปี เกือบถึงต้องแยกชาติกันก็ได้”

(ดาวประจำใจ: 438)

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นภาพเสนอของผู้ชายชาวกรุงเทพฯ ที่ชาวล้านนา มักเรียกว่า “ชาวใต้” ประเด็นของการล่อลวงผู้หญิง อ. ไชยวรศิลป์ได้สร้างให้เป็นปมสำคัญที่มีผลต่อความมั่นคงของประเทศไทย จากข้อความ“ทำให้ชาวเหนือมองชาวใต้ด้วยความพยาบาทอาฆาตมานับ

สิบๆปี เกือบถึงต้องแยกขาดกันก็ได้” ด้วยการสั่งสอนในเชิงคุณของนางแวนแก้วทำให้สติเกิด ความรู้สึกผิด ภาพดังกล่าวเป็นความคาดหมายให้สติเป็นตัวแทนของผู้ชายชาวใต้ เช่นกัน

สตินั่งหน้าร้อนผ่าว มือขึ้นไปด้วยเหงื่อรู้สึกอาบแทบมองหน้านางแวนแก้วไม่ได้ เขาไม่มีทางเลี่ยง เขาไม่มีสิทธิโกรธ สุภาพสตรีที่แสดงความไม่น่าเชื่อถือในคำพูดของเขา เพราะเขาเองเป็นผู้ทำลายความน่าเชื่อถือทั้งสิ้น เขาหมดเกียรติเสียแล้วในสายตา ของหญิงชาวเหนือที่มองดูเขาอย่างเหยียดหยามเหลือเกิน

(ดาวประจำใจ: 436)

นางแวนแก้วได้ถูกสร้างให้เป็นผู้ปกป้องผู้หญิงเหนือให้พ้นจากการถูกล่อลวง และสั่งสอนผู้ชายกรุงเทพฯ ให้รู้จักเคารพและให้เกียรติผู้หญิงเหนือ

ถ้าหากสตรีชาวภาคเหนือจะมี “ท่วงที” อย่างมารดาของเรื่องอุไร จำนวนดอกไม้เมืองเหนือ ที่ถูกนำไปขายยี่ในเมืองหลวงก็คงจะลดลงไปเป็นอันมาก และชายเช่นสติก็คงจะได้สำนึกรู้จักคิดถึงอกเขาอกเรา ไม่เหยียดคุณค่าของสตรีให้ต่ำลงเหมือนดังที่เป็นมาแล้วเกือบทุกยุคทุกสมัย

(ดาวประจำใจ: 440)

ข้อความข้างต้นเป็นการสร้างภาพลักษณ์ให้กับผู้หญิงเหนือว่าไว้เคียงสา พร้อมทั้งตอบโต้ภาพลักษณ์ของความใจง่าย ในการรับรู้ของส่วนกลางนั้น แท้จริงเกิดจากการกระทำของผู้ชาย กรุงเทพฯ เช่นเดียวกับบุศรา ตัวละครจากเรื่องริมฝั่งแม่ระมิงค์ ที่ถูกนำเสนอภาพของผู้หญิงที่รักศักดิ์ศรีผู้หญิงเหนือที่ต้องระมัดระวังตนเพื่อให้พ้นจากคำครหาจากสังคมรอบข้าง

กุลสตรีชาวเหนือซึ่งใคร ๆ ยกย่องอยู่เสมอ ไม่ควรใช้คำพูดแบบนี้แม้กับคนที่นับเธอเหมือนน้องคนหนึ่ง ที่บอกว่าเธอดูหมิ่นตัวเองเพราะเธอเองก็เป็นผู้หญิง เป็นสุภาพสตรีซึ่งควรระมัดระวังวาจา ยิ่งต่อหน้าคนนอกท้องถิ่นซึ่งเธอก็รู้ว่าพวกเขาคอยจ้องจับผิดเธออยู่

(ริมฝั่งแม่ระมิงค์: 407)

นอกจากนี้บุศรายังได้แสดงออกถึงความห่วงใย และความคาดหวังต่อภาพลักษณ์ที่อยากให้ผู้หญิงเหนือเป็น ซึ่งเป็นการสะท้อนทัศนคติของ อ.ไชยวรศิลป์ ที่มีต่อการสร้าง

ภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือ ดังข้อความที่ว่า “เพื่ออยากให้กุลสตรีนานาชาติของเรายิ่งกว่านั้น คืองาม มารยาท งามสติ และงามปัญญา ความรู้สูงขึ้นไปถึงความงามขั้นสมบูรณ์ คืองามจิตใจบริสุทธิ์ สะอาด ปราศจากกิเลสมลทิน” (ริมฝั่งแม่ระมิงค์: 408)

การสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่รักศักดิ์ศรี ควบคู่กับการสร้างภาพลักษณ์ด้านลบ ให้กับผู้ชายกรุงเทพฯ ภาพที่เกิดขึ้นนั้นมีส่วนสำคัญในการนำเสนอภาพผู้หญิงเหนือ ที่ไร้เดียงสา อ่อนต่อโลก ลักษณะดังกล่าวเป็นประเด็นอันแหลมคมที่ส่งผลต่อการปฏิเสธภาพผู้หญิงใจง่ายถูก สร้างขึ้นจากส่วนกลาง

3.4.3.2 ภูมิใจต่อท้องถิ่นล้านนา

อ.ไชยวรศิลป์ ได้เสนอภาพของผู้หญิงเหนือที่มีความภูมิใจต่อท้องถิ่น ผ่านตัวละคร การเลือกเสนอภาพลักษณ์ในลักษณะดังกล่าวมีนัยสำคัญคือ การสร้างภาพความเท่าเทียมกันของ วัฒนธรรมล้านนา และวัฒนธรรมกรุงเทพฯ ดังคำพูดของศศิธรที่ว่า “เราไม่ได้เกิดมาสำหรับตัวเอง แต่เกิดมาเพื่อจะผดุงรักษาไว้ซึ่งเกียรติของสกุล เพื่อเกียรติภูมิ และเพื่อศักดิ์ศรีของท้องถิ่นที่ถูก เขี่ยดหยาบเพราะพวกคนโง่เขลาทั้งหลาย” (ส่องหล้า: 555) ศศิธร เป็นตัวแทนของผู้หญิงเหนือที่มีความ ภูมิใจในท้องถิ่น และเลือกที่จะสมาคมกับคนเหนือด้วยกัน “เมื่อพูดกันถึงเรื่องประเพณีของ ท้องถิ่น ศศิธรก็ยิ่งมองชายหนุ่มด้วยสายตาที่เป็นมิตรยิ่งขึ้น ชายนี้เป็นชาวเหนือโดยแท้จริง ทั้งโดย กำเนิดและเลือดเนื้อ ยิ่งกว่านั้น เขายังมาจากชนบท ซึ่งยังเหลือขนบธรรมเนียมประเพณีเก่า ๆ อยู่ มาก” (ส่องหล้า: 429)

อ.ไชยวรศิลป์ได้อธิบายถึงสาเหตุที่ตัวละครเลือกจะสมาคมกับคนเหนือด้วยกันนั้นมี เหตุจากความหวาดระแวง ระหว่าง “คนเมือง” กับ “คนใต้” จนกลายเป็นกำแพงที่ขวางกั้น ความสัมพันธ์ ทำให้คนทั้งสองกลุ่มยากที่จะเข้าใจกัน

“อย่างคุณยอดไม่เหมือนกันนี้ เราเป็นคนเมืองเดียวกันและคุ้นเคยไปอีกแบบหนึ่ง แต่คนอื่น เขาอาจไม่เข้าใจพวกเรานะสิพอ ประเพณีบางอย่างของบ้านเมืองเรา ถ้าเขาไม่เข้าใจก็อาจมอง ผิดและให้โทษกับฝ่ายเราได้ เคยมีตัวอย่างมาแล้วมากมายคุณยอดก็คงทราบ”

(ส่องหล้า: 512)

นอกจากนี้ศศิธรยังสะท้อนภาพผู้หญิงที่มีความยึดมั่น และภูมิใจต่อท้องถิ่นล้านนาด้วย การค้นคว้าประวัติศาสตร์อันยาวนานของล้านนา นอกจากเสนอภาพของผู้หญิงที่รักท้องถิ่นแล้ว อ.ไชยวรศิลป์ยังต้องการตอกย้ำถึงความเท่าเทียมกันของวัฒนธรรม “คนเมือง” กับ “คนใต้”

เนื่องจากคนเมืองมักถูกสร้างให้ได้รับการดูถูก ดังข้อความที่ว่า “เธอเป็นนักประวัติศาสตร์หญิงคนเดียวของนครพิงค์(...)ในบ้านของเธอเป็นทั้งเจ้าของ และบรรณารักษ์ ทั้งยังเป็นผู้เขียนบทความเกี่ยวกับประวัติ บุคคลสำคัญของลานนาไทยส่งมาลงในหนังสือพิมพ์ ด้วยภาษาเขียนที่เร้าใจยิ่ง” (ส่องหล้า: 371) นอกจากนี้การยึดมั่นในท้องถิ่นยังถูกนำเสนอผ่านเรือนร่างของผู้หญิงโดยให้ร่างกายของผู้หญิงเหนือเป็นพื้นที่ที่แสดงออกของวัฒนธรรม โดยอาศัยเครื่องแต่งกาย ดังเช่น อโนชา ตัวละครจากคุณหญิงภูธร ที่นิยมการแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง “นี่คุณอโนชา ใคร ๆ เขาก็ชมคุณนะว่า ภรรยาคุณสมมาดแต่งตัวอย่างรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้ดูเป็นสัญลักษณ์ของตัวเองแท้ๆ น่ารักจริง” (คุณหญิงภูธร: 346)

นอกจากความภูมิใจด้านการแต่งกายแล้ว อโนชา ยังสะท้อนวัฒนธรรมล้านนาผ่านการสนทนา ด้วยภาษาพื้นเมือง หรือที่เรียกว่า คำเมือง ดังข้อความที่ว่า “ยินดีทุกคน ดิฉันตอบเขาด้วย “คำเมือง” ยินดีแปลเป็นภาษากลางก็คือขอบคุณ พอมาอยู่รวมกลุ่มกับคนภาคเดียวกันรู้สึกค่อยอบอุ่นขึ้น ไม่ใช่ดิฉันเป็นคนแบบ “ถิ่นนิยม” หรือกะแค้นเป็นเรื่องที่ช่วยไม่ได้จริง ๆ” (คุณหญิงภูธร: 401) พฤติกรรมของอโนชาสอดคล้องกับ รุ่งรวี ตัวละครจากเรื่องดาวประจำใจที่เป็นภาพของผู้หญิงที่ภูมิใจต่อท้องถิ่นของตน “รุ่งเกิดและโตที่เชียงใหม่ รุ่งถือว่ารุ่งเป็นชาวเหนือโดยกำเนิดไม่เคยลืมเลย” (ดาวประจำใจ: 39-40) และ “รุ่งอยากจะกลับมาอยู่เชียงใหม่ นะคะ รู้สึกว่าเชียงใหม่ให้ทั้งความร่มเย็นและอบอุ่นใจอย่างประหลาด” (ดาวประจำใจ: 166)

การที่ อ.ไชยวรศิลป์ เลือกเสนอภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือให้ภูมิใจต่อท้องถิ่นล้านนานั้น เป็นประเด็นที่มีความสำคัญ เพราะต้องการสร้างภาพความเท่าเทียมกันระหว่างสองวัฒนธรรม นั่นคือการแก้ปัญหาจากสาเหตุ เนื่องจากการดูหมิ่น “คนเหนือ” ลักษณะดังกล่าวส่งผลต่อการสร้างภาพลักษณ์ด้านลบผู้หญิงเหนือจากส่วนกลาง อีกทั้งแสดงความคาดหวังต่อผู้หญิงเหนือว่าไม่ให้ละทิ้งถิ่นฐานเพื่อเข้าไปหางานทำในกรุงเทพฯ ดังนั้น อ.ไชยวรศิลป์จึงเสนอภาพดังกล่าวผ่านตัวละครผู้หญิงในนวนิยายเรื่องต่าง ๆ

3.4.3.3 มีอุดมการณ์เพื่อท้องถิ่น

การสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือให้มีอุดมการณ์เพื่อท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระบบการศึกษาที่เจริญก้าวหน้า ตัวละครผู้หญิงของ อ.ไชยวรศิลป์ ได้รับการศึกษาในระบบมหาวิทยาลัย และสถาบันที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศก็ยังมีอุดมการณ์ที่ต้องการให้นำความรู้ที่กลับมากำหนดพัฒนาท้องถิ่นของตน เนื่องจากการปฏิรูปสังคมในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือปฏิรูปการศึกษา และเกิดการศึกษาในระบบโรงเรียนขึ้น ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้สถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้น (อรรถภาค

เล่าจินตนาศรี, 2548: 111) ส่วนการศึกษาในระดับภูมิภาค เช่นในจังหวัดเชียงใหม่พบว่าโรงเรียนมิชชันนารีมีบทบาทในการจัดการศึกษามากกว่าโรงเรียนของรัฐบาล (ภักดีกุล รัตนา, 2543: 132) ภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือ ในนวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์มีความสอดคล้องกับการพัฒนาการศึกษาของไทย จากการศึกษาพบว่าตัวละครผู้หญิงเหนือ ของอ.ไชยวรศิลป์ เป็นผู้เห็นความสำคัญของการศึกษา

ภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่มีความสัมพันธ์กับการศึกษาในระบบ คือระบบโรงเรียน ตัวละครผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาจากระบบโรงเรียนพบไม่มากนัก เนื่องจากตัวละครผู้หญิงเหนือของอ.ไชยวรศิลป์ เป็นผู้มีฐานะทางสังคมในระดับสูง ดังนั้นครอบครัวจึงจัดให้มีการเรียนการสอนภายในบ้าน แต่ตัวละครที่รับการศึกษาในระบบนั้นจะเห็นคุณค่าและทุ่มเทกับการศึกษาเป็นอย่างมากเช่น ส่องหล้า หญิงสาวจากตระกูลสูงศักดิ์ต้องตกอับเพราะมารดาเสียชีวิต เธอเข้าศึกษาในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แม้จะมีผู้ทักท้วงในเชิงดูหมิ่นอันเกิดจากภาพลักษณ์ด้านลบของผู้หญิงเหนือ ว่า

“จริง ๆ นะลูกผู้หญิงที่สาวแล้วก็สวยๆ อย่างตัว อย่างคาริกายังไง ไม่เห็นจะต้องเรียนไปทำไมมากมายให้เสียเวลา เปลืองเงินเปลืองทองไปเปล่า ๆ ถึงไม่เรียนสูง ๆ ก็มีทางรวยเป็นล้าน ศศิธรก็เหมือนกัน มีทางที่จะรวยเป็นล้าน ถ้าไม่หยิ่งและไว้ตัวจนเกินไป”

(ส่องหล้า: 777)

ส่องหล้าก็สามารถตอบได้การดูถูกดังกล่าว ภาพลักษณ์ของส่องหล้า ถูกนำเสนอในลักษณะของผู้หญิงผู้ทุ่มเทและให้ความสำคัญกับศึกษา ดังข้อความที่ว่า “เรียนลิฟี่แก้วก้อ เรามากหน้าไปแล้วก็ต้องสำเร็จกลับมา เรียนมาครั้ง ๆ กลางๆ จะเอาใ้ใช้การอะไรได้” (ส่องหล้า: 773) นอกจากนี้ ศรีวรรณเป็นตัวละครสำคัญอีกตัวหนึ่งที่มีความสามารถทางการศึกษา ด้วยโรงเรียนจากท้องถิ่น ซึ่งเธอนำความรู้ที่ได้รับนั้นกลับมาพัฒนาท้องถิ่นของตน

ชื่อเต็มของหล่อนเป็นชื่อพื้นเมืองแท้ คือ “ศรีวรรณ” เป็นชื่อที่เจ้าตัวภูมิใจหนักหนา เพราะพอช่วยกันค้น และผลที่สุดก็ไปยุติ ที่ท่านพระครู ที่วัดช่วยสรุปให้ นับว่าเป็นสิริมงคลแก่เด็ก ศรีวรรณเมื่อโตขึ้นก็ไม่ได้ทำให้พ่อแม่ผิดหวังเลยสักนิด หล่อนเรียนหนังสือสอบเลื่อนชั้นได้ทุกปี จนจบมัธยมปีที่หก

(ค่าควรเมือง: 336-337)

เช่นเดียวกับไพรวัน ที่มีความสามารถทางการศึกษาในขั้นที่ดี สามารถนำความรู้ที่ได้รับ มาประกอบอาชีพ ดังข้อความที่ว่า “เธอออกมาเป็นนักเรียนเข้าไป เียนกลับของโรงเรียนการเรือนอีก 4 ปี ได้รับประกาศนียบัตรการเรือนจากอนุปาลแห่งนั้น และเข้าสมัครในโรงเรียนอนุปาลแห่งหนึ่ง ในปีที่สำเร็จการศึกษานั้นเอง” (ไพรวัน: 78) อโนชา ตัวละครจากเรื่องคุณหญิงกูร เป็นตัวละครที่มีความสามารถ ด้านการศึกษาแม้จะมีความรับผิดชอบด้านครอบครัวทั้งสามี และบุตรทั้งสามคน นอกจากนี้ไอนายังต้องดูแลนักเรียนจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน แม้กระนั้นผลการเรียนของไอนายังอยู่ในระดับดี “ดิฉันกลับไปเรียนภาษาต่อ เรียนโดยไม่ต้องมีการสอบมีการเขียนอ่านและฝึกพูด และด้วยความสามารถของครูผู้สอน การเรียนของดิฉันนับว่าได้ผลดีพอสมควร”(คุณหญิงกูร: 362) ภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือในนวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์ที่สะท้อนผ่านตัวละครที่ได้รับการศึกษาในระบบ พบว่าสองเหล่า ศรีวรรณา ไพรวัน และอโนชา เป็นผู้มีการศึกษาในระบบและมีความสามารถในการศึกษาเป็นอย่างดี

ในเรื่องสั้น ลิ่นฝนสั่งฟ้า จากรวมเรื่องสั้นชุด ฉันทน์เขียนเรื่องนี้เพื่อเธอ ได้กล่าวถึงอุดมการณ์ของผู้หญิงเหนือว่า “ไม่ได้ตั้งใจเอาปริญญาไปแลกเงินเดือน แล้วในกรุงก็อุดมด้วยปริญญาต่าง ๆ ชนบทฯไม่มีใครนึกถึงคล้ายว่าจะปล่อยให้โง่งอย่างนั้นเรื่อยไป ปล่อยให้โง่งอย่างสัตว์อย่างนั้นไม่พอ ยังจะให้ไปเสียจริง” (ฉันทน์เขียนเรื่องนี้เพื่อเธอ: 200) และอีกข้อความหนึ่งที่กล่าวถึงความพยายามที่จะนำความรู้ทางวิชาการที่ตนได้ศึกษามานั้นคืนสู่ท้องถิ่นโดยยึดอาชีพครูที่โรงเรียนประจำหมู่บ้านที่ตนอาศัยอยู่

“อยากทำประโยชน์ให้แก่บ้านเกิด อยากสอนเด็ก ๆ คลองไผ่นี้แหละให้เป็นนักเรียนจริงๆ ขอให้อย่างน้อยปีหนึ่งห้าคนที่บริบูรณ์ แล้วรู้จักตนเอง รู้จักคุณค่าของการศึกษา และรู้จักหน้าที่ไม่ใช่เพียงแต่อ่านออกเขียนได้เท่านั้น เป็นงานที่ใครอาจไม่เห็นความสำคัญ ก็ได้ แต่สอนคนให้เป็นคนจริงๆ อย่างน้อยก็ได้กุศล”

(ฉันทน์เขียนเรื่องนี้เพื่อเธอ: 201)

ดวงมณี ตัวละครจากเรื่องแดนมธุรต แม้จะได้รับตำแหน่งนางงามท้องถิ่น และได้เล่นภาพยนตร์จนมีชื่อเสียง แต่เธอก็ไม่ได้ยึดติดกับชื่อเสียงและเงินทอง พร้อมทั้งจะนำความรู้ของตนกลับมาพัฒนาท้องถิ่น สะท้อนจากคำให้สัมภาษณ์ของดวงมณีที่ให้กับนักข่าว

“คุณคงมึนคิดว่าจะประกอบอาชีพทางไหนล่ะครับ”(…)“ที่จริงพ่อแม่ของดิฉันเป็นชาวนา ดิฉันเองก็ควรประกอบอาชีพทำนาตามอย่างพ่อแม่ แต่เผชิญตำบลที่เราอยู่ โรงเรียน ประชาบาลมีครูไม่พอดิฉันจึงคิดว่าจะไปเรียนวิชาครู เพื่อกลับไปสอนเด็กที่นั่น”

(แดนมรุท: 607)

การสร้างภาพผู้หญิงเหนือที่มีอุดมการณ์ต่อท้องถิ่นนั้นเป็นการนำเสนอภาพของผู้หญิง ที่นอกจากมีการศึกษาในระดับสูงซ้อนทับภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่มีอุดมการณ์และยึดมั่นต่อ ท้องถิ่น ภาพลักษณ์ดังกล่าวเป็นภาพด้านบวก ที่อ.ไชยวรศิลป์สร้างขึ้นผ่านตัวละครผู้หญิง

การเสนอภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่มีความภูมิใจในอัตลักษณ์ 3 ลักษณะ คือ รักศักดิ์ศรี ภูมิใจต่อท้องถิ่นล้ำนา และมีอุดมการณ์เพื่อท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงการต่อรองทางอำนาจในการ นิยามภาพลักษณ์ใหม่ให้กับผู้หญิงเหนือ ส่วนกลางสร้างภาพลักษณ์ด้านลบให้แก่ผู้หญิงเหนือเน้น ภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือใจง่าย การสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่รักศักดิ์ศรี ควบคู่กับการสร้าง ภาพลักษณ์ด้านลบให้กับผู้ชายกรุงเทพฯส่งผลต่อการปฏิเสธภาพผู้หญิงใจง่ายที่ถูกสร้างขึ้นจาก ส่วนกลาง การเสนอภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือให้ภูมิใจต่อท้องถิ่น ให้ตัวละครได้รับการศึกษาใน ระดับสูง ให้มีอุดมการณ์และยึดมั่นต่อท้องถิ่น พร้อมทั้งจะกลับมาพัฒนาแผ่นดินเกิด เป็นการ นำเสนอภาพลักษณ์ใหม่ ที่ถูกคาดหวังให้เป็นภาพตัวแทนของผู้หญิงเหนือทั้งหมด

3.4.4 การสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือที่แข็งแกร่ง

อ.ไชยวรศิลป์ได้นำเสนอภาพของตัวละครผู้หญิงที่มีความแข็งแกร่ง ในที่นี้หมายถึง ความแข็งแกร่งทางจิตใจที่สะท้อนผ่านพฤติกรรมของตัวละคร อันมีสาเหตุมาจากการอบรมเลี้ยงดู ของครอบครัว ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่แข็งแกร่ง สามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะดังนี้

3.4.4.1 ผู้หญิงที่เข้มแข็ง

3.4.4.2. ผู้หญิงที่เด็ดเดี่ยวกล้าหาญ

3.4.4.1 ผู้หญิงที่เข้มแข็ง

ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่เข้มแข็ง จะปรากฏอย่างชัดเจนเมื่อตัวละครเข้าสู่ภาวะคับขัน มีความกดดัน แต่ตัวละคร มิได้แสดงออกให้เป็นที่ประจักษ์ว่าอ่อนแอ ภาพลักษณ์ดังกล่าวช่วยลบ ล้างภาพของผู้หญิงเหนือที่อ่อนแอ หรือรอแต่จะพึ่งพาฝ่ายชาย แม้แต่ภาพของผู้หญิงที่มีความ อ่อนไหวดังเช่น สาวเครือฟ้า หรือวังบัวบานเมื่อไม่สมหวังในชีวิตพร้อมที่จะแสดงความอ่อนแอ ออกมาจนกระทั่งการฆ่าตัวตาย การสร้างภาพผู้หญิงเหนือให้เข้มแข็งเช่นอุษา ตัวละครจากเรื่องส่อง

หล้า ผู้หญิงที่ถูกทอดทิ้งให้เลี้ยงลูกแต่เพียงลำพัง ขณะที่สามีชาวกรุงเทพฯ ต้องไปแต่งงานกับผู้หญิงที่ครอบครัวได้หมั้นหมายไว้ อุษา มีภาพลักษณ์ ของความเข้มแข็ง “แม่นายอุษาเป็นสตรีที่ใจแข็ง เป็นคนที่ไม่ชอบทำตนอ่อนแอต่อหน้าคนอื่น ไม่ว่าคนนั้นจะเป็นญาติหรือแม้แต่สายเลือดเนื้อเชื้อไขของตนเอง” (ส่องหล้า: 596) อุษา แม้จะมีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกับสาวเครือฟ้า นั่นคือรักกับผู้ชายกรุงเทพฯ และผู้ชายต้องไปแต่งงานกับหญิงอื่น แต่สิ่งที่อุษา ต่างจากสาวเครือฟ้า นั่นคือความเข้มแข็ง “สมัยนั้นใคร ๆ ก็ล้อกันว่าแม่นายอุษาจะเป็นเหมือนสาวเครือฟ้าอีกคนหนึ่ง แต่ไม่ยกเกเป็น คงอยู่เลี้ยงลูกมาจนกระทั่งโต” (ส่องหล้า : 394) ความแข็งแกร่งของอุษายังถ่ายทอดมาถึงส่องหล้า ธิดาคนกลางที่ต้องรับภาระของครอบครัวอย่างหนัก ส่องหล้าเมื่อผิหวางใน ชีวิต ก็ได้แสดงถึงความเข้มแข็ง

ช่วงเค็ดขาดและเกลียวลาครอบครัวเสียนี้กระไร ถ้าเป็นคนอื่น ดนัยคิดว่า ต้องหลั่งน้ำตาด้วยความเสียใจจะต้องมาก่อน แต่นี่เพียงแต่ดวงตาคู่ที่แจ่มเจ้านั้นลดประกายลงนิดหนึ่งพร้อมสีหน้าที่เปลี่ยนไปตามอารมณ์เท่านั้น เขารู้สึกว่ส่องหล้าสำรวมสติได้ดีที่สุด

(ส่องหล้า: 314)

ส่องหล้าต้องรับภาระอย่างหนักหลังจากการจากไปของอุษา ที่ละทิ้งภาระทั้งหนี้สินและภาระของครอบครัวที่ต้องดูแลน้องที่อยู่ในวัยเรียน ส่องหล้าก็ต้องศึกษาในระดับอุดมศึกษาเช่นกัน ทั้งภาระด้านครอบครัว และภาระทางการเงิน ก็มีได้เป็นเหตุทำให้ส่องหล้าเกิดความย่อท้อแต่อย่างใด “แม้ในขณะที่เหตุการณ์กำลังคับขันรอบด้าน ใบหน้าอันเย็นสดชื่นงดงาม นั้นค่อนข้างซุบไปนิด แต่เพิ่มความอดทนและแข็งแกร่งขึ้นอีก ตลอดเวลาสี่ห้าเดือนที่เธอ “หล่น” ลงมาสู่ชีวิตบ้านเช่านี้ ชาติยังไม่เคยเห็นดวงตาคู่นั้นลดแวทวิฐุมานะลงเลย” (ส่องหล้า: 557)

ไพรวัน เป็นอีกตัวละครหนึ่งที่มีภาพของผู้หญิงเข้มแข็ง แม้ไพรวันจะผิหวางเรื่องความรักจาก วรวิชาติชายหนุ่มกรุงเทพฯ แต่ไพรวันไม่ได้แสดงความอ่อนแอให้ปรากฏ กลับสะท้อนภาพของผู้หญิงที่เข้มแข็งออกมา

เธอภูมิใจในตนเองที่สามารถ บังคับตัวเองไม่ให้แสดงความอ่อนแอออกมาต่อหน้าคนก แม้ว่าในหัวใจนั้นแสนจะปวดร้าว เธอจะต้องไม่ร้องไห้ออกมาต่อหน้าคนอื่น และจะต้องฝืนสีหน้า ฝืนกิริยาทุกอย่าง ระดมความเข้มแข็งทั้งสิ้นที่มีอยู่ขึ้นมาต่อสู้กับความรู้สึกกระทบกระเทือนจากข่าวร้าย

(ไพรวัน: 776)

ข้อความข้างต้นสะท้อนภาพ ความแข็งแกร่ง และความภูมิใจที่สามารถ สะกดกลิ่น ความอ่อนแอ แม้จะเป็นภาวะการณ์ที่บีบคั้น นอกจากนี้ อโนชา ตัวละครผู้หญิงจากเรื่อง คุณหญิงอุรุษ ยังสามารถอดทนต่อความบีบคั้นเนื่องจากสภาพเศรษฐกิจที่คับขัน เนื่องจากความเข้มแข็ง ในฐานะ แม่ศรีเรือน อโนชา จึงไม่ได้แสดงความอ่อนแอ ให้ผู้อื่นเห็น “ดิฉันเองแม้ทุกข์แสนทุกข์ ก็มีได้ดี โปยติพาย คงเก็บความกังวลไว้เงียบ ๆ” (คุณหญิงอุรุษ: 306)

ข้อความข้างต้นสะท้อนภาพของผู้หญิงที่มีความเข้มแข็ง ที่ต้องต่อสู้กับความบีบคั้นทางการเงินของครอบครัว ลักษณะดังกล่าวสะท้อนภาพลักษณะผู้หญิงเหนือที่มีความอดทนเนื่องจากการครองเรือน ภาพของผู้หญิงที่มีความอดทนอีกรูปแบบหนึ่งนั่นคือ อดทนต่อพฤติกรรมของสามีที่นอกใจ อรุษา เมื่อเห็นภาพของผู้หญิงอื่นที่ตามมาระรานถึงที่บ้าน อรุษาเลือกที่จะอดทน และใช้สมองนำอารมณ์ ซึ่งเป็นภาพลักษณะที่ลบเลือนภาพของผู้หญิงเหนือที่มีสาวเครือฟ้า หรือบัวบาน เป็นภาพเหมารวมแทนผู้หญิงเหนือ

ดิฉันไม่ได้ร้องอุทาน หรือแสดงอาการตื่นเต้นเสียขวัญ หรือมีหยาดน้ำตาไหลออกมาบตาไม่ทั้งนั้น เพียงแต่นั่งนิ่ง รู้สึกเหมือนโลกจะหยุดลงชั่วขณะ ยัง-ยัง ไม่รู้สึกเจ็บปวดชอกช้ำในทันที แต่พิษสงของความปวดร้าวค่อยๆแผ่ซ่านทีละน้อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตรงหัวใจ (...)ดิฉันยังมีสติ พอที่จะปรับตัวเองให้เข้ากับสถานการณ์และทสิฐพอที่จะไม่แสดงความรู้สึกใดๆ

(คุณนาย: 419)

ข้อความข้างต้นแสดงถึงความเข้มแข็งที่สะท้อนผ่านความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา นอกจากนี้ภาพของผู้หญิงที่มีความเข้มแข็งที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตร ดังเช่น บุศรา ตัวละครจากเรื่อง ริมฝั่งแม่ระมิงค์ หญิงสาวในตระกูลสูงศักดิ์ ที่ต้องรับภาระอันหนัก เนื่องจากการจากไปของหัวหน้าครอบครัว ดังนั้นบุศราต้องแบกรับภาระทั้งภาระด้านการเงินของครอบครัวและต้องรักษาเกียรติยศของตระกูล “บุศราทำหน้าที่ไม่รู้ไม่ชี้ ทั้ง ๆ ที่ขนตายังเปียก เพราะความทุกข์ระทมของตนเอง เป็นธรรมดาที่หญิงสาวผู้นี้ ที่จะไม่เปิดเผยความทุกข์ร้อนของตนอย่างพร่ำเพรื่อ” (ริมฝั่งแม่ระมิงค์: 626)

ภาพลักษณะของผู้หญิงที่เข้มแข็งที่แสดงผ่าน อุษา ส่องหล้า รุ่งรวี อโนชา อุษาวดี และบุศรา เป็นการสร้างภาพลักษณ์เพื่อต้านกับภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นจากส่วนกลางที่มองว่าผู้หญิงเหนือ ใจง่าย เมื่อผิดหวังก็ไม่รู้จักวิธีแก้ปัญหา บางครั้งถึงกับฆ่าตัวตายเพื่อหนีปัญหา

3.4.4.2 ผู้หญิงที่เด็ดเดี่ยวกล้าหาญ

อ.ไชยวรศิลป์ได้สร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือให้มีความกล้าหาญ สามารถเผชิญหน้ากับความจริงอย่างไม่สะทกสะท้าน ลักษณะดังกล่าวสะท้อนผ่าน อรุษา ตัวละครจากนวนิยายเรื่องจากฟากฟ้า ที่ให้ภาพผู้หญิงแกร่งกล้าหาญ “อรุษาเป็นคนที่กล้ารับความจริงในเมื่อเธอได้ทำสิ่งใดลงไปแล้ว เธอก็กล้าพอที่จะยอมรับความจริงอย่างกล้าหาญ” (จากฟากฟ้า: 115) นอกจากความกล้าหาญที่ต้องเผชิญหน้ากับความจริงแล้ว อรุษา ยังถูกสร้างให้มีภาพของผู้หญิงที่รักในคุณธรรม ไม่ยอมให้ผู้อ่อนแอกว่าถูกรังแกในทางที่มีชอบ อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือที่รักความยุติธรรม “อรุษาไม่ชอบให้ใครมาแสดงออกความดูถูกดูหมิ่นเพื่อนของอรุษา ไม่ใช่แต่เจ้าพี่ ถึงคนอื่นมาทำอย่างนี้ อรุษาก็ไม่ยอมเหมือนกัน” (จากฟากฟ้า: 113) ข้อความดังกล่าวแสดงถึงความไม่ถอยตัวของตัวละครผู้หญิงเหนือ แม้จะเป็นผู้สูงศักดิ์ แต่ก็มิได้ถอยตัว นอกจากนี้ อรุษา ยังสะท้อนภาพของผู้หญิงที่มีแนวคิดใหม่ โดย อ.ไชยวรศิลป์ ให้ภาพของเธอเป็นผู้หญิงที่มองเห็นถึงปัญหาความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศชายและหญิง ตัวละครได้แสดงการวิพากษ์สังคมปิตาธิปไตยที่เน้นความเหนือกว่าของเพศชาย ได้อย่างถูกต้องและแหลมคม

ผู้ชายไม่ชอบให้ผู้หญิงได้แสดงความคิดเห็นของตนเองเสียเลย แต่ดิฉันไม่โทษเขาหรอกค่ะ เพราะเพศหญิงเราได้แสดงความรู้เหตุผลและความอ่อนแอของเพศตนมานานนับศตวรรษ ถ้าเราจะคุยกันต่อไป คุณต้องไม่คิดว่าดิฉันเป็นผู้หญิงที่อวดดี บางครั้งดิฉันอาจเป็นคนไม่สุภาพ เพราะรักความจริงมากเกินไป

(จากฟากฟ้า: 47)

การแสดงออกของตัวละครที่มีภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีความคิดก้าวหน้า ที่สะท้อนผ่าน อรุษา ยังแสดงถึงภาพของผู้หญิงที่เชื่อในความรัก และยอมปฏิเสธรระบบคลุมถุงชน นับว่าเป็นความกล้าหาญของตัวละครที่ตัดสินใจ “เลือก” สิ่งที่ดีที่สุดในกับตนเอง

“คนอย่างน้อยนะ ถ้าจะทำอะไรจะต้องทำอย่างเปิดเผย เรื่องการแต่งงานก็เหมือนกัน ถ้าอย่างน้อยเห็นว่าเป็นคนดีพอ ถึงเขาจะยากจนขึ้นแค้นยังงั้นน้อยก็ไม่รีบร้อนที่จะแต่งงาน แต่จะต้องทำถูกต้องตามประเพณีนิยม น้อยไม่กลัวกับสายตาที่มองดูเราอย่างดูถูกไม่แคร์กับเสียงซุบซิบนินทา ถ้าเราแน่ใจว่าเราไม่ได้ทำผิดทำนองคลองธรรม แล้วยังไม่เป็นที่เดือดร้อนแก่คนอื่น”

(จากฟากฟ้า: 785-786)

ความกล้าหาญของ อรุษา เป็นความพยายามที่จะตั้งคำถามกับสังคม ว่าสิ่งที่เชื่อและยึดถือกันมานานนั้นถูกต้องหรือไม่ ซึ่งการสะท้อนภาพดังกล่าวผ่านตัวบท ย่อมทำให้เกิดภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีความคิดทันสมัย ไม่ใช่ผู้หญิงที่คร่ำครึ ยึดมั่นแต่ขนบธรรมเนียมประเพณีโดยไม่พิจารณาถึงความเหมาะสม และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง

นอกจากนี้ ศรีแพร ตัวละครจากเรื่องคำควรเมือง เมื่อมีผู้มั่งร่ำ เนื่องจาก ความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ที่เธอพยายามต่อสู้เพื่อความถูกต้อง เธอก็พร้อมที่จะเผชิญกับการคุกคามของฝ่ายตรงข้าม แม้จะเป็นเพียงผู้หญิงตัวเล็ก ๆ ในสังคมเมื่อมีผู้ถามศรีแพรว่า “แล้วคุณครู ไม่เกรงพวกนั้นจะโกรธหรือ” เขาลามยิ้ม ๆ “ไม่กลัวค่ะ ถ้าจำเป็น แต่ยังไม่ถึงเวลาที่ต้องระวังไว้ก่อน” (คำควรเมือง: 342)

ศรีแพรไม่ย่อท้อต่อแรงบีบคั้น กล้าหาญพร้อมที่จะเผชิญกับผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ไม่ยอมจำนนต่อความไม่เป็นธรรม ยังแสดงผ่าน ไพรวัน ผู้หญิงเหนือที่ต้องไปใช้ชีวิตที่กรุงเทพฯ และได้รับการกดขี่จากอาสะไก้ชาวกรุงเทพฯ เธอไม่ยอมให้ใครมาข่มเหงเธอทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ไพรวันมีความกล้าหาญที่จะต่อสู้กับความ อุดีธรรมอย่างไม่ย่อท้อ

หญิงสาวผู้นี้เดินเลยเข้าครัวไปแล้วเมื่อนางจำเนียรเดินออกมา แต่เมื่อได้ยินเสียงของเจ้าของบ้านทั้งสองต่างจะมุงเฝ้าติดกับธิดา เพราะเห็นว่าตนเป็นคนพาไป ไพรวันก็ไม่อาจทนฟังน้ำเสียงเช่นนั้นได้ จึงก้าวออกมายืนที่พื้นซีเมนต์หน้าครัวย่อตัวลงเล็กน้อย เพราะรู้สึกว่ามันยืนสูงกว่าผู้ใหญ่ตามองสบกับผู้ที่เป็นอย่างเปิดเผย พร้อมที่จะรับผิดชอบ

(ไพรวัน: 45)

แม้ว่าอาสะไก้และคนรับใช้ ชาวกรุงเทพฯ จะกดขี่ไพรวันอย่างไร หากเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องเธอพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความยุติธรรม มิใช่เป็นภาพของผู้หญิงที่ยอมจำนน และอดทนกับการเอาเปรียบจากคนกรุงเทพฯ อย่างไรเหตุผล ดังเช่นตัวละครผู้หญิงเหนือที่ถูกสร้างขึ้นจากส่วนกลาง ภาพลักษณ์ของไพรวันลักษณะดังกล่าวสะท้อนผ่านข้อความที่ว่า “เธอพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับอาสะไก้โดยไม่หวาดหวั่นหากมีทางใดที่เธอจะพิสูจน์ได้ว่าตนเองมีเจตนาดีต่อครอบครัวของคุณอาแล้ว ไพรวันคิดว่าเธอจะไม่ร้องโรเลย” (ไพรวัน: 487)

ส่องหล้า ตัวละครผู้หญิงเหนือ ที่แม้จะต้องรับภาระต่าง ๆ ของครอบครัว อีกทั้งได้รับการกดขี่จากแม่เลี้ยงที่เป็นผู้หญิงชาวกรุงเทพฯ ด้วยความกดดันที่ได้รับจากครอบครัวของแม่เลี้ยง ทำให้ส่องหล้าต้องเลือกที่จะแยกออกมาเพื่ออิสรภาพ ที่ต้องการเลี้ยงชีพด้วยกำลังของตน

ชีวิตใหม่ที่ส่อหวังต้องประสบ แม้จะเป็นชั่วระยะอันสั้น แต่ก็ทำให้เธอมีความเข้มแข็ง มีพลังใจ และเด็ดขาดในการตัดสินใจปัญหาทุกอย่าง ความขลาดและความลังเลไม่แน่วใจ ตลอดจนความรู้สึกที่เป็นปมด้อยถูกขจัดให้สูญสิ้นไป บัดนี้เธอพร้อมที่จะเผชิญเหตุการณ์ทุกอย่างโดยไม่สะทกสะท้าน

(ส่อหวัง: 573)

อรอุษา ตัวละครจากเรื่องร่วมแผ่นดิน ที่ต้องแยกออกมาเพื่ออิสรภาพ แต่ต้องแลกกับความลำบากที่ต้องเผชิญ แต่อรุณาก็กล้าหาญพร้อมที่จะยืนด้วยลำแข้งของตนโดยไม่ต้องอาศัยพี่น้องที่บังคับให้เธอแต่งงานกับคนที่เธอไม่ได้รัก “ใจเด็ดจริงนะ ตัดสินใจจากกลุ่มออกมาอยู่บ้านเล็ก ๆ ก็หมายความว่าต้องผจญกับความเปลี่ยนแปลงทุกอย่าง(...)เจ้าน้อยต้องออกมาทำมาหาเงินเหมือนกับพวกเรานี้แหละ เพราะเธอถือว่าความรักสำคัญกว่าเงิน” (ร่วมแผ่นดิน: 155)

ข้อความข้างต้นเป็นการสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่มีความกล้าหาญและเด็ดเดี่ยวที่เกี่ยวข้องกับการผจญชีวิตเนื่องจากความผันแปรของโชคชะตา และภาวะอันวิฤติที่ได้รับ เนื่องจากเป็นผู้ถูกระงับจากตัวละครผู้หญิงกรุงเทพฯ

นอกจากนี้ อ.ไชยวรศิลป์ยังได้สร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่มีความแข็งแกร่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการครองเรือน แวันแก้วตัวละครที่กล้าตัดสินใจแยกทางกับสามี ผู้ชายจากกรุงเทพฯ ที่ต้องแบ่งปันความรักให้กับหญิงอีกคนหนึ่งที่ครอบครองได้หมั้นหมายไว้ แวันแก้ว ได้ยุติความสัมพันธ์เมื่อรู้ว่าเธอต้องตกอยู่ในภาวะที่เป็นรอง ทั้งที่รู้ว่าเธอต้องรับภาระในการเลี้ยงดูบุตรทั้งสี่คนตามลำพัง

มารดาของรุ่งระวี(...)เธอได้ ‘ลาก่อน’ กับชีวิตครอบครัวอันเคยได้สุขแสนหวานมาแล้ว เพียงแต่ทราบว่สามีไปแอบมีเมียลับไว้คนหนึ่ง(...)หลังจากได้ยื่นคำขาดให้กับสามีแล้ว ได้รับความล้มเหลว สุภาพสตรีชาวพายัพ ซึ่งเคยเชื่อมั่นในความรักของชายชาวกรุง ก็หอบลูกเดินทางกลับไปอยู่บ้านเกิด

(ดาวประจำใจ: 42)

ความกล้าหาญที่เกิดจากการครองเรือนอีกประเภทหนึ่งนั่นคือ ความกล้าหาญที่พร้อมจะปกป้องสามี อุษาดี ตัวละครจากเรื่องคุณนาย หึงขาวบ้านที่ต้องกลายเป็นภรรยาของนายอำเภอ เธอพร้อมที่จะปกป้องสามีแม้ในภาวะที่อันตรายยิ่ง อุษาดี แสดงภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีความกล้าหาญ และพร้อมจะต่อสู้ผู้ที่มาปองร้าย สามี

ดิฉันเห็นกับตาว่า คนเมานั่นมันยกปิ่นขึ้นมาที่เรา ขณะนั้นดิฉันไม่ทราบว่ายานาอันใดที่มา
บงการให้ตนเอง เอี้ยวตัวยกปิ่นในมือขึ้นยิงไปที่ร่างนั้นอย่างไม่นับ มารู้สึกตัวก็เมื่อคุณ
ศิริโรตม์ถอยรถไปจอดข้างหลังเล็กน้อย เราเห็น “มือปิ่น” นอนตะแคงอยู่ริมขอบถนน
หลังจากที่ตกลงไปข้างหน้าแล้วพุ่งกับกอกหญ้า ปิ่นกระเด็นหลุดจากมือไปยังกึ่งกลางถนน
(คุณนาย: 526)

อ.ไชยวรศิลป์ได้นำเสนอภาพของตัวละครผู้หญิงที่มีความแข็งแกร่ง 2 ลักษณะดังนี้
ผู้หญิงที่เข้มแข็ง และผู้หญิงที่เคียดแค้นกล้าหาญ สาเหตุที่ตัวละครมีความแข็งแกร่งเนื่องจากการ
อบรมเลี้ยงดูของครอบครัว ภาพลักษณ์ดังกล่าว จะปรากฏอย่างชัดเจนเมื่อตัวละครเข้าสู่ภาวะคับขัน
ภาพลักษณ์เช่นนี้ช่วยลบล้างภาพของผู้หญิงเหนือที่อ่อนแอ ที่รอแต่จะพึ่งพาฝ่ายชาย เพื่อต่อต้านกับ
ภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นจากส่วนกลางที่มองว่าผู้หญิงเหนือ ใจง่าย เมื่อผิดหวังก็ไม่รู้จักวิธีแก้ปัญหา
บางครั้งถึงกับฆ่าตัวตายเพื่อหนีปัญหา ภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือให้มีความกล้าหาญ สามารถ
เผชิญหน้ากับความจริงอย่างไม่สะทกสะท้าน รักในคุณธรรม ไม่ยอมให้ผู้อื่นแกล้งดูกรังแก
ในทางที่มิชอบ ปกป้องสามีเมื่อภาวะคับขัน นอกจากนี้ตัวละครสามารถวิพากษ์สังคมปิตาธิปไตยที่
เน้นความเหนือกว่าของเพศชายได้อย่างถูกต้องและแหลมคม

3.4.5 การสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือที่รักสันโดษ

ตัวละครผู้หญิงเหนือของอ.ไชยวรศิลป์ เป็นตัวละครที่มีความรักสันโดษ หมายถึง
ความยินดีหรือพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 1166) ตามวิถีชีวิตของชาวเหนือที่
ผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น เนื่องจากศาสนา ความเชื่อเป็นรากฐานของอุดมการณ์
และพลังทางวัฒนธรรมที่มีส่วนหล่อหลอมตัวตนของมนุษย์ทั้งชายและหญิง (ปราณี วงษ์เทศ, 2549:
183) จากเหตุผลดังกล่าวร่วมกับการอบรมสั่งสอนจากยายดังข้อความที่ว่า “อยู่ร่วมกับยายที่อบรม
ให้เรารู้จักการดำเนินชีวิตตามครรลองของพุทธศาสนิกชนที่ดี ผ่านเรื่องเล่าที่แฝงคติธรรมของชาว
ล้านนา” ดังนั้นตัวละครของ อ.ไชยวรศิลป์จึงรักสันโดษ มีความพอใจในสิ่งที่ตนได้รับ ดังเช่น อร
อุษา ตัวละครจากเรื่องคุณนาย นางงามท้องถื่น ที่ต่อมาเป็น ภรรยานายอำเภอ แม้ชีวิตจะเต็มไปด้วย
เกียรติยศ เงินทอง และช่องทางในการแสวงหาผลประโยชน์ เธอปฏิเสธ ไม่ยึดติดกับทรัพย์สินสมบัติ
และไม่ให้คุณค่าของวัตถุ มากกว่าคุณค่าของมนุษย์ “ใครจะมาดูถูกเราเพราะไม่มีอาภรณ์พวกนี้ ก็
สุดท้ายจะคิดเออะ” (คุณนาย: 270) เมื่อศิริโรตม์ สามีของเธอพยายามหาเครื่องประดับมาให้เธอสวม
ใส่ในงานเลี้ยงต้อนรับนายอำเภอเนื่องจากการสร้างฐานะยังอยู่ในช่วงเริ่มต้น ดังนั้นสภาพการเงินจึง

ค่อนข้างฝืดเคือง อรอุษาได้ปฏิเสธ พร้อมทั้งปลอบใจสามี ““คุณไม่ต้องกังวล กับเรื่องการแต่งตัวของสาหรอกะ”” คิฉินพูดให้สามีคลายใจ เอาละ ไม่มีก็ไม่ต้องแต่งมัน ถึงอย่างไร เราก็ยังเป็นคุณนายอำเภอ คนอื่นเขามีแต่ง ก็ให้เขาแต่งไปก็แล้วกัน คิฉินคิดอย่างปลงตก ไม่อยากให้คุณศิริโรตม์เป็นทุกข์” (คุณนาย: 33) อรอุษาเป็นคนรักสันโดษ ไม่ยึดติดยศถาบรรดาศักดิ์ โดยมีพื้นฐานมาจากพุทธศาสนา โดยเฉพาะความไม่ประมาท ภาพลักษณ์ของผู้หญิงรักความสันโดษของอรอุษาว่า “คิฉินเองก็ไม่ประมาทเหมือนกัน แต่ที่ว่าไม่ประมาทไม่ได้หมายความว่าเกิดกันหึงหวงสามี ความไม่ประมาทหมายถึงว่า เราต้องนึกถึงความเป็นจริงของชีวิต ซึ่งไม่มีอะไรแน่นอน ยศถาบรรดาศักดิ์ก็เหมือนกัน มันไม่ใช่ของคงที่จิรกาล” (คุณนาย: 201)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงภาพของผู้หญิงเหนือที่มีความยินดีและพอใจในสิ่งที่ตนเองมีและเป็น อโนชา เป็นตัวละครจากเรื่อง คุณหญิงอุรุษ ที่ถูกสร้างขึ้นให้มีลักษณะรักสันโดษ พอใจความสงบมากกว่าความวุ่นวายที่เกิดจากความทะเยอทะยานของสามีที่แสวงหาความก้าวหน้าทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง “คิฉินพูดจากความรู้สึกที่จริงใจ ไม่เคยอวดอวดรรค์กับหน้าากหรือหัวโขนที่มีคนสวมให้เลยแม้แต่บ่อย คิฉินพอใจในชีวิตที่สงบมากกว่าโลดโผนโชนทะยาน” (คุณหญิงอุรุษ: 278) นอกจากสร้างภาพผู้หญิงเหนือในลักษณะที่เป็นผู้หญิงรักสันโดษแล้วยังมีการสร้างภาพลักษณ์ด้านลบให้กับสังคมกรุงเทพ ฯ ว่าเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยการหลอกลวง ดังนั้นอโนชาจึงปรารถนาที่จะแสวงหาความสงบ “คิฉินก็รู้สึกอย่างเดียวกับท่านคะ อยากกลับไปใช้ชีวิตเรียบง่าย ๆ อยู่ที่บ้านมากกว่าในกรุง แต่คุณสมมาดสิคะ มาหลงอยู่กับชีวิตนักการเมือง” (คุณหญิงอุรุษ: 566)

การสร้างภาพผู้หญิงเหนือในลักษณะดังกล่าว นอกจากผู้อ่านจะเกิดภาพลักษณ์ใหม่ของผู้หญิงเหนือในลักษณะของหญิงที่รักความพอดีแล้ว ยังเป็นการสร้างภาพลักษณ์ด้านลบให้กับกรุงเทพ ฯ และนิยามความหมายใหม่ให้กับชนบทว่าแม้ไม่เจริญทางด้านวัตถุ แต่เจริญทางด้านจิตใจ ความรักสันโดษนั้นยังสะท้อนผ่านภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือที่รู้จัก “เจียมตน” ซึ่งเป็นภาพที่สังคมไทยต้องการนั่นคือการถ่อมตน “คิฉินขอเรียนตามตรงว่าไม่ขอเป็นไม่ว่าจะเป็นคุณหญิงตราตั้งหรือคุณหญิงบัวตึง นี่เป็นความจริงที่สุด คิฉินไม่มีคุณสมบัติที่จะเป็นหอรอกะท่าน คิฉินเป็นคนมาจากบ้านนอก สติปัญญาน้อยได้เป็นแค่นี้ก็ดีนักหนาแล้ว” (คุณหญิงอุรุษ: 568) ภาพลักษณ์ด้านรักความสันโดษ ถูกตอกย้ำด้วยคำพูดของผู้ใหญ่ที่กล่าวแก่อโนชาว่า “คุณอโนชานี้ช่างสันโดษดีจริง ไม่เห็นเหมือนคุณสมมาดซึ่งมีความทะเยอทะยานมาก” (คุณหญิงอุรุษ: 243) การไม่ทะเยอทะยานจนเกินงามของอโนชานั้นสอดคล้องกับคตินิยมตัวละครจากเรื่องแดนมฤต นางงามท้องถิ่นที่ต้องไปใช้ชีวิตในกรุงเทพ ฯ และกลายเป็นนักแสดงที่มีชื่อเสียง แต่เธอก็ไม่ได้หลงในลาภสักการะแต่อย่างใด แม้จะมีทางเลือกและสามารถใช้ความงามเป็นเครื่องต่อรอง ข้อเสนอบางประการ แต่เธอ

เต็มใจที่กลับมาบ้านเกิด เพื่อมาใช้ชีวิตอย่างสมถะ ดังข้อความที่ว่า “ดวงมณีหอบมงกุฎกลับมาใช้ชีวิตอยู่ที่บ้านอย่างเรียบง่าย ไม่กะเขื่อ กะแย่งหรือปล่อยยให้คนโน้นดึงตัวเอาไปโฆษณาเหมือนบางคน” (แดนมธุรส: 153)

แม้จะได้รับตำแหน่งนางงาม และดาราทะยานตร์ที่มีชื่อเสียง แต่ดวงมณีก็ไม่ได้หลงกลับตลึงกับภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่รักความสันโดษ โดย “หลานพอใจที่จะไปถึบจักยานที่บ้านนอก(...) ไร้! ดวงมณีเธอทำให้น้ำต้องผิตหัวจริง ๆ นะ เสียแรงเกิดมาเป็นคนสวยทั้งที ช่างไม่มีความทะเยอทะยานเสียเลย” (แดนมธุรส: 107)

นอกจากสร้างภาพของผู้หญิงเหนือในลักษณะดังกล่าวแล้ว ยังสะท้อนภาพของวิถีชีวิตของตัวละครที่ผูกพันกับภาคการผลิต ทั้งการเลี้ยงสัตว์ และการเพาะปลูก ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ของผู้หญิงชน เป็นภาพลักษณ์ ที่อ.ไชยวรศิลป์ พยายามเน้นอยู่เสมอ

“อะไรล่ะครับที่เป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต”

“อยากเป็นชาวไร่ค่ะ(...)มีไร่เป็นของตัวเองปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ทำโรงบ่ม”

(แดนมธุรส: 227-228)

และ

คุณประยูรถามว่า เรามากรุงเทพฯ น่ะเพื่อจุดประสงค์อันใด(...)ใจนั้นอยากกลับบ้านมากกว่าเพราะคิดถึงบ้าน คิดถึงพ่อแม่และพี่ๆ(...)ถามถึงอาชีพการงาน เราก็บอกตามตรง และเสริมด้วยว่า(...)จะขอที่ดินจากพ่อทำไร่เลี้ยงสัตว์ด้วยตัวเองสักแปลงหนึ่ง

(แดนมธุรส: 115)

ทั้งหมดนี้สะท้อนถึง ความรักและความห่วงใยในผืนแผ่นดิน ซึ่งเป็นการแสดงถึงความคาดหวังต่อสังคมที่ต้องการให้ผู้หญิงเหนือรักและห่วงใยผืนแผ่นดิน ไม่ละทิ้งบ้านเกิดเพื่อเข้าไปสู่เมืองหลวงและแสดงถึงความภาคภูมิใจต่อถิ่นเกิด ดวงมณี ยังเป็นตัวละครที่สามารถคิดวิเคราะห์ถึงความจำเป็นและความฟุ่มเฟือย และสามารถมองเห็นแก่นแท้ของความต้องการ “ไปทำไม อีแค่ดี รถมอเตอร์ อีกหน่อยก็กลายเป็นเศษเหล็กเมื่ออยู่นานๆ ไป ที่ดินลิดีไม่มีวันซำรุด ไม่มีวันเปลี่ยนแปลง อย่างเปลี่ยนก็จะจัดไปเล็กน้อย แต่เราก็เอาบุญมาเพิ่มได้นี่นะ ถ้าจะให้ฉันเลือก ฉันเลือกเอาที่ดินล่ะ” (แดนมธุรส: 246) ดวงมณีพอใจในวิถีชีวิตแบบชนบททางภาคเหนือ ไม่ฟุ้งเฟ้อหลงใหลกับความเจริญ ซึ่งหมายถึงการปฏิเสธความเจริญ แบบกรุงเทพฯ

นอกจากนี้ นพวรรณ ตัวละครจากเรื่อง จากฟากฟ้า ยังแสดงถึงภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีความพอใจในสิ่งที่ตนมี และไม่พยายามไขว่คว้าในสิ่งทีนอกเหนือกำลังของตน และมองเห็นถึงคุณค่าของมนุษย์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับวัตถุ “นพวรรณยิ้ม พลางยกศีรษะคล้ายจะบอกว่า ฉันรู้จักและเข้าใจเจตนาของคุณดีที่สุดใน ฉันไม่มีอารมณ์ราคาแพง แต่ฉันภูมิใจในคุณค่าของชีวิต ที่เป็นของฉันโดยชอบธรรม” (จากฟากฟ้า: 277)

ภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่รักสันโดษสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวเหนือที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา รู้จักการถ่อมตน ไม่ยึดติดกับทรัพย์สินสมบัติ และไม่ให้ความสำคัญของคุณค่าของมนุษย์ มีความรักห่วงหาและความภาคภูมิใจในผืนแผ่นดิน สามารถคิดวิเคราะห์ถึงความจำเป็น ละทิ้งความฟุ้งเฟ้อ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของผู้หญิงที่ดี

การสร้างตัวละครผู้หญิงเหนือให้มีความพอใจกับสิ่งที่ตนมีอยู่ เพื่อตอบโต้ภาพลักษณ์ความใจง่ายของผู้หญิงเหนือ ที่ถูกสร้างขึ้น ที่มองว่าผู้หญิงเหนือนิยมเลือกคู่ครองที่มาจากกรุงเทพฯ โดยเฉพาะกลุ่มข้าราชการ ความรักและห่วงหาในแผ่นดินได้สะท้อนความคาดหวังต่อผู้หญิงเหนือว่าจะไม่ละทิ้งถิ่นเกิดเพื่อเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ

จากการศึกษาการสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือ 5 ลักษณะคือ การสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือผ่านความสัมพันธ์ในครอบครัว การสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือกับการวางตัวในสังคม การสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือที่มีความภูมิใจในอัตลักษณ์ การสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือที่แข็งแกร่ง และการสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือที่รักสันโดษ โดย พบว่าการสร้างภาพลักษณ์ดังกล่าวถูกนำเสนอผ่านตัวบท โดยการสร้างภาพลักษณ์ให้สอดคล้องกับภาพของกุลสตรี เพื่อยืนยันความหมายใหม่ให้กับผู้หญิงเหนือ เพื่อตอบโต้กับภาพลักษณ์ด้านลบที่ถูกสร้างขึ้น ผู้หญิงเหนือที่วางตนเหมาะสมกับบทบาทย่อมส่งผลต่อภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือให้มีความเป็นกุลสตรี ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่สำคัญในสังคมปิตาธิปไตย ผู้หญิงเหนือที่มีความภูมิใจในอัตลักษณ์ และภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่รักศักดิ์ศรี ส่งผลต่อการปฏิเสธภาพลักษณ์ผู้หญิงใจง่าย

ภาพลักษณ์ใหม่ที่น่าสนใจ ย่อมถูกคาดหวังให้เป็นภาพตัวแทนของผู้หญิงเหนือทั้งหมด การเสนอภาพของตัวละครผู้หญิงที่มีความแข็งแกร่ง เพื่อลบล้างภาพของผู้หญิงเหนือที่อ่อนแอ ที่รอแต่จะพึ่งพาฝ่ายชาย นอกจากนี้การสร้างความเป็นผู้หญิงเหนือที่รักสันโดษ มีความรักห่วงหาและความภาคภูมิใจในผืนแผ่นดินยังเป็นความคาดหวังให้ผู้หญิงเหนือรู้และตระหนักถึงคุณค่าของตน และหลุดพ้นจากกรอบที่ถูกสร้างขึ้นจากกรุงเทพฯ ภาพลักษณ์ที่ อ.ไชยวรศิลป์ สร้างขึ้นผ่านตัวละครในนวนิยายที่โดดเด่น โดยอาศัยสำนวนภาษา เพื่อตอบโต้กับภาพลักษณ์ด้านลบ ที่มองผู้หญิงเหนือว่า “ใจง่าย ใจง่าย และรักสวยรักงาม” ดังนั้น อ.ไชยวรศิลป์ จึงเลือกสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับตัวละคร และสร้างภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือที่คล้ายกับภาพผู้หญิงในอุดมคติของสังคมไทย

เพื่อนิยามความหมายใหม่ให้กับภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือ อีกทั้งคาดหวังให้เป็นภาพตัวแทนของ
ผู้หญิงเหนือทั้งหมด นอกจากนี้ อ.ไชยวรศิลป์ยังเลือกสร้างภาพลักษณ์ด้านลบให้กับส่วนกลาง ดังที่
จะกล่าวในบทต่อไป



ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved